

БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЭТА. ЗАСНУВАННАЯ У 1906 Г. У ВІЛЬНІ. АДНОУЛЕННАЯ ТАМСАМА У 1991 Г. З 1 САКАВІКА 1996 Г. ВЫХОДЗІЦЬ У МЕНСКУ. ВЫДАВЕЦ РЭДАКЦЫЯ ГАЗЭТЫ «НАША НІВА».

НЕЗАУВАЖАНЫ ЧАРНОБЫЛЬ

12-я ўгодкі аварыі на Чарнобыльскай АЭС, шчыра кажучы, успрымающа як вымушаная нагода для размовы. Хоць вакол Чарнобыля ўжо створаны немалы культурны пласт з кніг, фільмаў, цэлых жывапісных экспазыцыяў. Няма толькі таго, што мы называем «культурным канцэктам». Таму ўсё нібыта прамоўлена і толькі паўтараеца з стандартнай агарвакай пра тое, што мы яшчэ не ўсьвядомілі ўсяго маштабу бяды й ня ведаем, чым урэшце яна для нас абернеца. Можна падумашь, што некаму сапраўды хочацца гэта ведаць або ўсьведамляць...

Чарнобыль ня мае канцэкту. Ёсьць толькі розныя інтэрпрэтацыі катастрофы. Можна вылучыць тры асноўныя погляды. Першы, пашираны сярод людзей культуры і апазыцыйных палітыкаў, разглядае аварыю на АЭС як нацыянальную катасдрофу, а то й як божая пакараньне беларускаму народу. За што? У гэтым інтэрпрэтатары могуць разыходзіцца дыяметральна: адныя кажуць — за тое, што мову сваю забылі і гісторыю, што ня хочаць незалежнасці, а другія — за развал Саюзу. Урэшце і першыя, і другія

зноў сыходзяцца ў пошуках збавенія — да Бога, праўда месцы збору ў іх розныя: першыя гуртуючыя ля абразоў, другія — каля адмыслова збудаванага храму.

Чарнобыльская тэма ад пачатку суседзіць з крыйткай уладаў. Між тым, закіды паўтараючыя, але так ні да чаго й не прыводзяць. Заяўлены апазыцыяй у першыя пасълячарнобыльскія гады грамадзкі суд над Сылюнковым і кампаніяй, што хавалі ад людзей бяду, Нюрнбэргам ня стаў, не прагучаў. А злачынства камуністычных кіраўнікоў БССР патанула ў менш злачынных заходах наступных эшаўнаў намэнклатуры. У такай сітуацыі была канчаткова страчаная дынаміка грамадзкага думкі ў чарнобыльскім пытаньні, і многія аб'ектыўныя крытыкі з акадэмічнага асяродзьдзя ўрэшце махнулі рукой — што толку прыводзіць усе гэтыя лічбы, якія большасцю успрымающа ўжо толькі як статыстыка.

Фактаў злачыннай і бяздарнай палітыкі ўладаў ужо дастаткова на многія тоўстыя тамы й на тое, каб засумнівацца ў галоўных прычынах трагедыі — ці яны ў тым,

Продзяг на старонцы 3.

Бела-русі-фікацыя

8-9. Тэма гэтага нумару «НН».

Раздору не адбылося

4. Занатоўкі са зъезду пісьменнікаў.

Падпольная «Чайка»

6-7. Успаміны пра пасъляваенны беларускі супраціў.

Жывая археалёгія

10-11. Артыкул пра аднаўленыне дагістарычных паселішчаў.

Асуджаны на змаганьне з мовай

14-15. Гутарка з швэдзкім паэтам, які жыве ў Менску.

50 прычынаў, каб любіць Вітгенштайн

14. Філязофскае эсэ Раляна Жакара.

ВАЙНА РАСКАЖА ПРА НАС

Анонс

Бадай, толькі сёняня, ва ўмовах сувэрэннае краіны, робіццамагчымым гаварыць пра мінную вайну з гледзішча нацыянальных інтарэсаў Беларусі і яе людзей, а ня з гледзішча памерлае савецкае імперыі або марксісцка-ленінскага ідэалёгіі. Змена погляду настолькі істотная, што многія стэрэатыпы савецкага часу ў рэальнасці ператвараюцца ў свае антыподы. І першы зь іх — гэта міт пра непагрэшнасць савецкага партызанкі ў акупаванай Беларусі.

Распачатая і кіраваная з Масквы, гэтая партызанка менш за ўсё дбала пра беларускія нацыянальныя інтарэсы. Рэйкавая вайна ня толькі і, магчыма, ня столькі падрывала тылы гітлераўскай арміі, колькі праvakавала фашисты ў на помсту, на спаленыне беларускіх вёсак разам з мірнымі жыхарамі. У апошнія гады ў прэсе зьявіліся звесткі пра тое, што і савецкія партызаны «грашылі» спаленынем вёсак ды зьнішчэннем мірных жыхароў.

Разважаючы з гледзішча беларускіх нацыянальных інтарэсаў, мы непазбежна прыходзім да высновы, якую ўжо зрабілі эміграцыйныя гісторыкі — у акупаванай Беларусі змагаліся між сабою дзве ідэалёгіі — нямецкі фашызм і расейскі камунізм. І рэч нават на ў тым, што яны нам быly чужыя, а ў тым, што абсолютна чужыя для іх мы, беларусы.

Другая тэма, якая нарадзілася зь

пераасэнсаваньня вайны, — гэта спробы нацыянальнага будаўніцтва на акупаванай беларускай тэрыторыі. З успамінаў апошніх гадоў мы ўжо ведаем пра шырокую разгорнутае па ўсёй краіне беларуское школьніцтва, якое, як правіла, імкнулася пазыбягаць у навучальным пракэсе ідэалагізацыі — савецка-сталінскай, зразумела, ды ў нямецкай таксама. Вучыліся па дасавецкіх падручніках Тарашкевіча, Смоліча, Гарэцкага. Вывучалі забароненія ў БССР творы Багушэвіча, Купалы, Багдановіча. Простыя вясковыя школкі, дзе зь дзецьмі гаварылі на іхнай мове, часта рабіліся аб'ектамі нападаў савецкіх партызанаў. Настанікаў партызаны забівалі...

Сёняня пра ўсё гэта пішуцца артыкулы і кнігі, паўстае зусім іншы, вельмі складаны, але рэалістычны вобраз вайны і акупациі. Вобраз, які паддаеца дакументальным праправеркам і ад гэтага становіца ўсё больш аб'ектыўным. Больш за тое. Праўдзівы вобраз вайны — з гледзішча нацыянальных інтарэсаў — здымает павалоку зь беларускага сітуацыі нашых дзён — многія незразумелыя зъявы ў палітыцы, культуры, грамадзкай думцы набываюць яснае вытлумачэнне. Мы глядзімся ў вайну, нібы ў лютэрска, якое заўсёды паказвае тое, што ззаду, што мінула і што ёсьць мы.

Тэма наступнага нумару «НН».

«Жаба ўроце»

(«НН», №6'1998)

Хацеў бы прадоўжыць думку сп. Алеся Менскага аб трасянцы. Чаму з усіх старон ідзе такое непрыніцьце трасянкі?! Гэта ж звычайны беларускі акцэнт. Чаму ніхто не съмешаца з латыскага ці польскага акцэнту? Напрыклад, у польскім акцэнце таксама шмат расейскіх словаў, як і ў беларускім акцэнце, пераробленых на польскую манеру вымаўлення. Але ж гэта не выклікае ні ў кога адмоўных пачуцьцяў. Канечно, той, хто размавляе на трасянцы, ні ведае ні беларускай, ні расейскай моваў, але ж сам факт непрыніцьця беларускага акцэнту выклікае насыцірого.

А можа, справа ў нашым стаўленні да беларускага? Нават нацыяналісты пагардліва адносяцца да беларускага акцэнту і, бачна, не таму, што яны такія прыхільнікі беларускай мовы, а таму, што ў іхнай падсьвядомасці ўжо закладзены адносіны да беларускага як да нечага другога гатунку. На мой погляд, гэта адзін з многіх вынікаў вынічэння беларускасці, з мэтай абраціць усё беларуское, нават акцэнт зрабіць другога гатунку.

Для адраджэння беларускасці, пашырання выкарыстання беларускай мовы трэба зрабіць моднай яе і нават акцэнт, так бы мовіць, трасянку. Над гэтым трэба працаўца дзень і нач. Таму што ўвесці беларускую мову праз адно перакананье немагчыма.

Што мы маем цяпер? 2-3 незалежныя газеты. У нас ніяма, напрыклад, беларускамоўнага тыднёвага грамадзка-палітычнага выдання, дзе можна было бы прачыць думку палітыка, меркаваны эканаміста, праграму партыі. Адкуль у нас звязыца папулярныя палітыкі, эканамічна праграма, папулярная партыя, калі немагчыма пра іх прачыць дзе-небудзь? І ў тых газетах, што ёсьць, таксама мала інфармацыі. Такое адчуванье, што надыйшоў крызыс жанру. Напрыклад, у газэце «Свабода» палову газеты займае артыкул «Как питался Ильич». Канечно, цікавая тэма, але ж не для прыдущанай апазыцыйнай газеты, дзе кожная газетная паласа на вагу золата. Незразумелая пазыцыя «Народнай волі», дзе ў рубрыцы «Віншум» чытаём, што А.Г.Л. узнагародзіў нейкага дзеяча чарговай «правительственнай наградой». Тут каментары залишні.

Я ўпэўнены, што калі б зараз звязілася свабода слова, друку, мы б мелі тэя самыя 2-3 газеты з тым жа зъместам.

А калі ў нас напісаныя кнігі, звязаныя кінастужак, напісаныя песень, эканамічных прац, так бы мовіць, «на паліцу»? Хоць цяперашняя відзяэтніка і друкавальных магчымасці дазваляюць данесці ўсё гэта да грамадзтва.

Траба ствараць крытычную масу напрацовак, якая перарасце ў ланцуговую рэакцыю і выбухне, зносячы ўсё дрэннае і дасць на моцным фундамэнце магчымасць будаваць Беларускі Дом!

Жыве Беларусь!

ПАВАЛ КРУКОВІЧ, Менск

Трасяніна 3-за трасянкі

Не магу падзяліць аптымізму сп. Алеся Менскага, які, абліякоўваючы артыкул С.Квяткоўскага «Жаба ўроце», прыйшоў да высновы аб карынансці такай звязы, як трасянка.

«Сумнавадомая трасянка – гэта ня мова, а праста набор словаў, які ўжо перасталі быць расейскімі ў хуткім часе маюць вялікі шанец зрабіцца беларускімі», – сцьвярджае сп. Алеся Менскі. З гэтым нельга згадзіцца, бо слова ёсьце ня толькі фанэтычнай, але й лексычнай адзінкай мовы. Напрыклад, можна падвойваць ці нават патрояваць «ц» замест «тъс» у расейскіх словамах, «казаться», «убедиться» і інш., але ад гэтага яны на стануць беларускімі, як «здавацца» і «упўніцца», а будучы усяго толькі памылковымі

варыянтамі для абедзівью моваў: для расейскай – фанэтычна, для беларускай – лексычна. І я б ня быў такім шчаслівым ад таго, што нашу мілагучную родную мову чакае пэрспэктыва быць зынявочанай моўнымі кентаўрамі кшталту «убядзіца», «рэзультат» ці «памяшчэнне». Хопіць з нас тых зьдзекаў, якія мы чуем з вуснаў прэзыдэнта, які, дарэчы, зьяўляецца выдатным прыкладам носьбіта трасянкі, асабліва фанэтычнай (узгадайдзе хада «жэншчын»).

Такім чынам, шлях ад трасянкі да беларускай мовы, як, эрэшты, і да расейскай, адэрзаны, бо яна парушае фанэтычную, лексычную і артаграфическую еданасць мовы. Паводле сваёй існаўцы трасянка зьяўляецца моўным вывтарэннем, таму казацца аб яе значнасці як каталізатора пераходу да беларускай мовы нельга.

Андрэй Аляксандравіч

«Таямнічая Туркаль»

(«НН» №6'1998)

Як філёляг не магу пакінуць без увагі артыкул сп. Уладзімера Скрабатуна. Аўтар разглядае назоў «Орша» («Ворша») як вытворны ад «ор» – «рэчышча» ды «ша» – «вада» (з марыйскай мовы). Насамрэч гісторыя гэтага назову наступная: да XII ст. ён вымаўляўся як [ръша] (Рыша). Прыйкладна з XIII ст. гук «ъ» у выніку зваліоўцы мовы пераставаў вымаўляцца, зынік, слова пачало вымаўляцца як [рша]. Такое спалучэнне гукаў цякае для вымаўлення, і таму ў выніку далейшае зваліоўцы ўзынаке т.зв. прыстаўны гук [о]: «ор-ша». Такім чынам, слова «Орша» – спрадвечна ліцьвінскі (беларускі) назоў: гук [о] мае гэкткі ж амаль статус, як і гук [и] ў слове «ільняны» (але: «іён»), як гук [а] ў слове «аржаны» (можна й «іржаны») ды інш. (Гл. Янкоўскі Ф. Гістарычна граматыка беларускай мовы. – Менск: Вышэйшая школа, 1989. Ст.93). Гук жа [в] («Ворша») вымаўляеца ўжо паводле аналёгіі са словамі «во-зер», «вакно» ды інш.

І вось што яшчэ. Аўтар артыкула выводзіць (як ён сцьвярджае – «напэўна») наша слова «выносыліваць» ды вытворны ад яго – са слова мовы комі «вын», што значыць «сіла». Даваляю сабе абервенгнуч гэтага дагушчынне. Слова «выносылівы» мае корань – «носі», значэнне якога звязана з разуменінем «іясеніні» ношы. А элемэнт «ы» – ня што іншае, як префікс (пристаўка). Сапраўды, ёсьць жа яшчэ й слова «перанесыці», як варыант «вынесыці». Да прыкладу: 1. вынесыці ўсе выпрабаваны (пакуты); 2. перанесыці ўсе выпрабаваны (пакуты). Урэшце любы нармалёвы шкаляр зробіць вам марфэны разбор слова: вы-нось-л-іва-сьць.

Сяргей Абрамовіч, філфак БДУ, II курс

Імя краіны

На маю думку, трэба закрыць пустую дыскусію пра змену імя нашеі краіны і павучыцца ў нашых далёкіх і блізкіх суседзяў. Ня так даўна палякі па прыкладу суседніх Нямеччыны зрефармавалі адміністратyўны падзел краіны і замест ваяводстваў-гарадоў (прыкладам, Варшавскія ваяводства) утварылі ваяводства-землі (на прыкладзе: Віялапольская, Сылёнская, Малапольская землі, Памор'е, Вармія і Мазура, г.д.). Тым самым яны захавалі гістарычную тапаніміку краіны. Тое самае пралапану і я. Зрабіць вобласці-адзінкі па назвах рэгіёнаў Беларусі: Літоўская, Палеская (Захадняя, Усходняя) і іншыя, не адкідаю таксама і – Крывіцкая – для ўсходніх вобласціў Беларусі. Да гэтага яшчэ далёка, але гэта, на мою думку, реальны праект, і прыклад суседзяў гэта пачыніцца.

АЛЕСЬ МОРГУН, БАРАНІЧЫ

Настаўнікі ў амонаўскай форме

21 красавіка ў Менскім Цэнтральным раёнаўдзе пад дэзвірима кабінёта судзьдзі Тамары Злобіч стаяў «кардон» з салідных, і, здаецца, інтэлігентных кабетаў. Яны «трималі абарону» ад нас, журналістаў. Каб не прарэзлыўся крыкі: «Я 20 год працу ў школе!», то дэзвіх-трох кабетаў лёгка можна было бы уяўіць у амонаўской форме.

Так пачынаўся разгляд справы аб абароне горнера і годнасці настаўніцы Леанарды Мухінай. Ейнай прысунутыя калегі, а болей – прадстаўнікі рана і школынай адміністрацыі запэўнівалі журналістаў: справа, маўляў, самая звычайная, ня вартая нашай увагі. Але пакуль ніхто ў 37-м менскай школе не спрабаваў абараніць свой горнэр праз суд, Леанарда Станіславаўна выкладае ў беларускамоўным 3-м «Г». Спаслаўшыся на нібыта існуючыя скаргі бацькоў, настаўніцу абліякоўвалі ў правядзеніні ў школе палітыкі БНФ і падрыхтоўцы кадраў для апазыцыі...

У першы дзень прадстаўнікам СМІ месцаў у кабінэце судзьдзі «не знайшлося». Са словаў удзельнікаў працэсу вядома, што ў гэты дзень суд высыпвяляў адзінае пытаныне: хто якія палітычныя партыі падтрымлівае. Наступным ранкам, выконваючы просьбу судзьдзі Т.Злобіч,

загадчык Цэнтральнага рана Юры Кацас (вядомы больш як нідаўні дырэктар школы Вадзіма Лабковіча) прысягнуў у кабінэт дадатковую лаўку – для грамадзкасці. На ёй змаглі зъмісціца ажно трох чалавек! Я, сп. Кацас і спадарыня, якая абуралася: «Но хачу сядзець побач з прэсой!» Высыветлілася: гэта ніхто іншы, як дырэктарка школы – Галіна Валянціна Максімаўна.

Вось пералік абліякоўваніяў на адрас горнера і годнасці настаўніцы Леанарды Мухінай, якія прагучалі на згаданым паседжанні суда. Па-першае, правяла сход бацькоў, нягледзячы на забарону дырэктаркі. Чаму? Нават сведкі ад адміністрацыі казалі: Леанарда Станіславаўна хадзелаць «проста паглядзецца бацькам у очы» пасля таго, як ёй паведамілі, што бацькі быццам прыслалі скаргу на яе. Ніводнага прозывіща незадаволеных не прагучала і падчас разгляду справы ў судзе. Сп. Кацас, дырэктарка школы і некаторыя іншыя ў адзін голас даводзілі, што незадаволенія бацькі, бо Мухіна іх зацкаваць, было, аднік, бачна вельмі выразна.

Сама настаўніца стаяла моўкі, спакойна, не адпраўляючыся ў адказ. «Гляньце! – зялямтавала выкладчыца матэматыкі. – Яна яшчэ і ўсміхаецца!

Якое нахабства! Якая непавага да суда, дырэкцыі і рана!»

Што яшчэ кепскага зрабіла настаўніца Леанарда Мухіна? На думку рэйтынгавых чынёніц і іхніх наплечнікі ў школе – шмат. Арганізавала падпіску на газету «Наша слова». Праводзіла пазакляснае чытаньне па книзе «Якаб і Катарына», што ў перакладзе з нямецкай мовы выдадзеная тарашкевай (і газеты, і книга – копіі яе старонкі старанна падшыткі дырэктаркай Галінай у пульхную тачку «справы»). Далей. Настаўніца 3-га «Г» пібыта засоўвала дзесцім у дэшнінікі ўлёткі – адна з выхавальніц «прадлёнкі» знайшла і пыніла ўсе звязкі! Я спыталася, што там быў за тэкт. «Заклік ісці на мітынг». Які? Хто праводзіў? «У мяне і так галава затумленена!» Адна настаўніца, якая толькі-толькі сышла на пэнсію, нібыта сама перадавала дырэктарцы ліст ад бацькоў, бо тыхае, і пыніла ўсе звязкі! – «Спышацца на працу». Са словаў той жа пэнсіянэрукі Н.Раўнянгай, выкладаные Мухінай у яе беларускім клясе – «гэта бомба запаведнага дэяния, якая павінна быті рваницы гады трох таму». Ці не 15 траўня 95-га, адразу пасля рэфэрэндуму з «моўным» пытанынем?

Між іншым, абліякоўваніе ў прыш-

«Сыцяна»

Віншую Вас са здзязісненнем праекту «Народная кніга! Шчыры дзякую за «Сыцяну! Беларушчыны паболела.

Калісці «Наша Ніва» прапанавала надрукаваць усяго Борхеса. А што, калі ўвесь народнага Борхеса? Які належыць народу Каралеўства Беларусь. Зрешты, густы і патрэбы духу маюць набіраць крытычнае масы, пакуль на выбухніц чарговым праектам. Усе разам яны твораць глябальны праект, імя якому Свяя Краіна.

Янка Храпавіцкі, Глыбоке

З нагоды арышту Пятра Гушчы я знарок на стаў пісаць адразу пасля падзеяў. Не хацелася быць першым – хацелася пачуць водгук іншых людзей пра чалавека, якога лічу ледзьве не адзінм рэзальна думающим у сёньняшнім Беларусі. Чаканыні сталіся марнімі. Я яшчэ раз упэўніўся, што Лукашэнку няма чаго бяцца ў бліжэйшы час, таму што няма сілы, якая магла бы яго і кампанію замяніць. Аднак я таксама зразумеў, што гэты рэжым байца. Становіца бачна, дзе яго слабыя месцы, з чаго траба пачынаць. Фронт для барацьбы, працы ёсьць.

Пачыну з таго, што ў Беларусі ёсьць людзі, якія яшчэ ў савецкія часы прысьвяцілі сябе барацьбе з антыбеларускімі рэжымамі. Яны падыйшлі да гэтага сур'ёзна і разумна, і рэжым распраўляўся з імі жорстка. Да тих людзей належыць і Пётар Гушч, які за свае погляды адсценіў спэцізмілітату КГБ амаль восем гадоў. Дзяякоўчыкамі намаганіямі арганізацыі «Міжнародная амністія» ён быў вызвалены ў 1990-м годзе, пасля чаго неўзабаве атрымаў дазвол на стала жыхарства ў ЗША. Але замест эміграцыі гэты чалавек вырашыў працаўца на карысць Беларусі. Ён цудоўна разумеў, што весьці адкрыту палітычную барацьбу ва ўмовах саўдэ-паўскага мысленінья большай часткі насельні

НЕЗАУВАЖАНЫ ЧАРНОБЫЛЬ

Правыя са старонкі 1.

што ўзарваўся рэактар (разавая катастрофа), ці ў палітыцы кіраўніцтва краіны, якое за гэтыя гады, фігулярна кажучы, ператварыла рэсыпіратарную хваробу ў анкалягічную. Можна ж і так паставіць пытаныне: наш сапраўдны Чарнобыль — гэта наша начальства! Толькі вось като-рае? Сылюнкоў? Кебіч? Лукашэнка? Назіраючы, як бестурботна шпацируе сёньня па вуліцы Пуліхава чарнобыльскі бос ЦК КПБ, я бачу, што ніякі маральны клопат не кладзеца ценем на ягоны заўсёды насуплены твар. Гэта я думаю пра тое, што ў нашай краіне ня толькі начальства ператварыла катастрофу ў пра-фанацію, але і грамадзтва дазволіла начальству гэта зрабіць. Кола развагаў замыкаецца. «Духоўны Чарнобыль» — ці ня самая моцная мазахісцкая вынаходка нашых трывбунаў, якая ставіць кропку на любым душэўным неспакоі. Вось яна — фатальная бездапаможнасць, супраць якой не папрэш, хіба што ты сам прарок Майсей ці Данка, гатовы вырваць сваё сэрца. Але ніяма герояў у Айчыне. Дык чаго гэта гарод гарадзіць? У выніку Чарнобыль не хвалюе нікога. А той, у каго дактары знайшлі лейкемію і вытлумачылі яе Чарнобылем, разумее, што застаўся са сваёй бядою сам-насам, бо ўсім ён абыякавы настолькі ж, наколькі яшчэ ўчора ахвяры радыяцыі былі абыякавыя яму самому. Не прасі спагады, не шукай раптунку. Ніяма ў каго і ніяма дзе...

У такой бесправсвітнасці нараджаецца другі погляд на аварыю — адваротны. Чарнобыль — гэта ня кара божая, а дарунак лёсу. І непрадказальная радыяцыя ўрэшце паспрыяе таму, што праз колькі гадоў у Беларусі завядуцца сапраўдныя волаты — змагары, геніі, словам, звышчалавекі. А чарнобыльскі рэгіён пе-раторыца ў зямныя рай. Вы скажаце, глупства. Але сёньня гэта, бадай, адзінае, за чым стаіць, прынамсі, нейкай пэрспэктыва, нейкае заўтра. Няхай сабе і блюзынерскае.

Трэці погляд — самы пашыраны. Гэта погляд большасці народа, а значыць і цяперашнія улады, якая ўзяла на ўзбраеніе клясычны папулізм, г.зн. палітыку падыграваныя масавым густам. Фармулюеца ён так: ды колькі можна пра Чарнобыль, надакучыла! Магчыма, і ёсьць нейкай рызыка, а магчыма й ніяма. Ну быў я ў тых раёнах, шкода закінутае зямлі, закінутыя паселішча. Урэшце нікто нічога толкам ня ведае, а адсяленцы вяртаюцца. Словам, досыць.

Грамадзкая думка, якая страсіла дынамізм у першыя паслячарнобыльскія гады, сёньня нудзіцца ад блытаніны зьвестак і захадаў і схільна праста не падымаць тэму.

Пералічыўши тры погляды на Чарнобыль, я вырашыў пашукаць чацвертага — аনтыпогляду. За мінулыя 12 гадоў краіна перажыла ўздым нефармальнага руху, дэкларацію аб сувэрэнітэце, выбары прэзыдэнта з рэфэрэндумамі, славянскі саюз з Расеяй... Відавочна, што ў кожнай з гэтих падзеяў так ці інакш адбываўся Чарнобыль. А калі б Чарнобыль не было, як бы гэта паўплывала на наступныя 12 гадоў беларускага гісторыі? На такое пытаныне адзін мой калега заўважыў, што беларусы як нацыя Чарнобыля й не заўважылі.

Зрэшты, падумалася, і развалу СССР беларусы як нацыя не заўважылі. І незалежнасці ўласнае краіны — таксама. Але тое ня значыць, што яны не заўважаюць гэту гісторыю будучыні. Ня дай Бог, вядома, каб працы якія генныя мутацыі. Патрэбны час, каб вакол глябальных падзеяў найноўшае гісторыі паўстаў кантэкст. Толькі-толькі беларусы падступаюцца да разумення сталінскага генаціду і праўды пра мінулу вайну. Патрэбны час гэтае вось нехасці гаварыць пра тое, пра што ўжо тысячу разоў сказана, каб яно заявіла пра сябе сама. Патрэбны час, які ператварыўся ў сынонім нашае незалежнасці. Страціўши яе, мы праста зынікнем, так і не заўважыўши Чарнобыля.

Сяргей Пайлоўскі

Аварыя ў Чарнобыль засыпела мяне зь сябрам у Кіеве. Была ці ня першая веснавая зыліва, а мы елі ці ня першася ў сезоне марозіва. Ніхто тады ня мог сабе ўяўіць тысячы памерлых людзей, адселенія гарады й вёскі, бязъязь пазадніцку сыпелых яблыкаў. Зрэшты, мнё гэта цяжка ўяўіць і сёньня...

Той, хто сэльдзіц з Менску ў Вільню, альбо куды-небудзь на Віцебшчыну, абавязковая бачыў у розных вёсках новыя вулкі з аднастайных шэрсы дамоў, вакол якіх яшчэ ніяма платоў. Для «чарнобыльцаў», — кажуць мясцовыя жыхары. «Чаму ж яны пустуюць?» «Акруціліся й зъехалі назад», — тлумачаць. Тысячи людзей, якіх амаль гвалтам вывесьлі ў чыстыя раёны Беларусі, вярнуліся ў свой небясьпечны кут. Не прыйшлі на Поўначы краіны, не знайшлі працы, не знайшлі сумоў з тутэйшымі людзьмі, якія цураўліся іх. Каму пашансавала — той прадаў хату. А не — то і кідалі праста гэта. У іх родных раёнах ім плоціца «грабавія» — 300 тыс. беларускіх рублёў на кожнага ў сям'і. Ніяк можна жыць, ды і працы там хапае.

На пачатак 1995 году ў Беларусі ў зоне радыёактыўнага забруджання знаходзіўся 3.221 населены пункт... У іх змушана застаўца калі 2 мільёнаў людзей, альбо 20% беларусаў. Адсяленыя не адбылося...

У свой час урад Фінляндіі прапанаваў

Здымак: М.Баранык

Пра што не папярэджвае Мінздраў...

кампэнсацыю саўчыннікам, якія апынуліся пасля малавядомай вайны ў межах СССР. Людзі самі былі вольныя выбраць сабе месца жыхарства ѹ распараціца наяўнымі грашымі. На Захад выехала 400 тысічай жыхароў Карэлі! Шаснаццатая рэспубліка, Карэла-Фінская ССР перастала йсцаваць. Чаму гэта не паступілі ўлады ў Беларусі? Таму што пра ратаваныя людзей былі гаворкі, а думкі былі пра іншае. Узяўшы гроши й матрыцы пад чарнобыльскую бяду, чынавенства ў абласцях, раёнах, сельсаветах, порастка вырашала ўласныя й мясцовыя праблемы. Памятаеш будаўнічы бум на мякі 80-90-х? Калі хто забыўся, хай пад'едзе на бераг Минскага мора. Тутака наглядней відаць, куды пайшли шалёныя чарнобыльскія гроши...

Сёньня ўлады піяўпэўненія сцвярджаюць, што «ніягледзячы на тое, што генетычная рызыка пакуль ня бачная, у будучым можа быць нанесены сур'ёзны ўрон генафонду беларускіх нацыяў». Але наўшта зазіраць у будчыню, калі на адной Гомельшчыне ўжо сёньня колькасць хваробаў узрасла ў 9 разоў, калі ўжо сёньня толькі дзесяць працэнтаў нашых дзіцей здаровыя. Ніякожка здагадацца, што праз пакаленіе абсалютна здаровых беларусаў ня будзе ўгугле...

Але гэта заўтра. А сёньня ўлады, як і пры СССР, робяць усё, каб пакінуць людзей на брудных землях. Таму што той паток халёўных грошай, які яшчэ віраваў гадоў піцы таму, вычарпаваны. «Глаўнае — сахраніць калекцыі». Праграмы па адсяленню людзей згорнутыя. На думку Лукашэнкі, там жыць можна. Спрачаца ніяма з кім. У «чарнобыльскіх» раёнах кла-

дуць асфальт, пракладаюць новыя дарогі, цягнучы газаправоды. Толькі ў Гомельскай вобласці плошча сельскагаспадарчых земляў з узроўнем радыяціі звыш 1 Кі/км² складае зараз 806 тыс. гектараў. Гэта, дарэчы, больш, чым плошча многіх дзяржаваў. На іх па-ранейшаму функцыянуе 370 калгасаў і саўгасаў. Адна з прыкметаў нашага часу — тысячы людзей з Сярэдняе Азіі і Каўказу, якія запалілі некалі адселенія вёскі й мястэчкі Гомельшчыны. Радыяцыя — ія бомбы ці кулі, пра яе яны ведаюць мала. Улады толькі радыяці.

Веснавым вечарам я з сябрамі зазірую ў менскую краму з траскучай называю «Прэстан-маркет». На нашас зьдзіўленыне, сярод безычыя тавараў не было нічога беларускага, за выключэннем гарэлкі. Спачатку мы ўспрынілі гэта за камічны снабізм «новых беларусаў». Пазыней, праўда, скемлі, што гэта толькі клопат уладальнікаў пра здароўе сваіх пакупнікоў. Эткі ж сям'і, як і ў астатніх прэстыжных прыватных крамах Менску. Яшчэ адна прыкмета нашага часу — дасьведчаныя беларусы пазыбягаюць ўживыя беларускі харч. Па краіне цяпер 446 гаспадарак, дзе рэгіструеца перавышыне дапушчальнае нормы радыёактыўнасці у малаці. Статыстыка па іншых прадуктах ізноў засакрэчаная. Натуральна, большасць тых самых прадуктаў з чарнобыльскіх зон трапляе ў Менск, у стаўцу розных «зонаў». Любы бохан хлеба, любы кавалак каўбасы, любы пакет съмятани, якія мы купляем у беларускіх крамах, можа быць небясьпечным для здароўя. Пра што ніякі Мінздраў не папярэджвае...

Сяргей Харэўскі

ных з начине зьмены грузчыкам булачай на Пітрапоўцы да талёнаў на цукар.

Тады ж звязаліся новыя пэрсанажы ў гарадзкім фальклёре: Чарнобыльскі Вожык і Чарнобыльскі Нябожык, а бабкі для сваіх упуку ўзнайшлі новую пужалку пад назваю «рацяя», і любыя калізі ў навакольным съвеце прывязвалі да падзеяў у мястэчку з біблейскую назваю.

Сёньня ніхто ня ўстане ацаніць, у колькі соцені разоў вырасла ў травенскія дні 86-га аўдыторыя «варожых галасоў». І ў колькі разоў упаў давер на савецкай улады сярод людзей, якім так ці інайч давялося сутыкнуша з Катастрофай. Але факт застаецца фактом — першыя незалежныя дэпутаты (хай яны былі сто разоў прайдзісці) здолелі вырваць хоць якую ўладу з рук кола «сваіх людзей» на Магілёўшчыне й Гомельшчыне, дзякуючы найперш Чарнобыльскай тэмэ. «Хай жыве КПСС на Чарнобыльскай АЭС!» І тая папулярысць БНФ на Магілёўшчыне зьявілася і даўно крамолівым ідэямі незалежнасці на пачатку была звязана выклыком з тым, што ахвяры Авары адчулі: Маскве да іх праблемаў руки ня дойдуть ніколі.

Андрэй Антанян

На першамайскай лыжні

Прайшло даволі шмат часу, і ўжо ня так проста сходу адказаць на пытаныне, што я рабіў 26 красавіка 1986 году. Дзэйніка я тады ня вёў, а памяць не знайшла нічога для сябе варта ўзбрэшы, звычайнім красавіцкім дні. Памятаю, што яшчэ да першамайскай дэманстрацыі папаўзўлі па Магілёву няўцімныя плёткі пра аварыю на Чарнобыльскай АЭС. Прэзідэнт з аптэкі зынкі пад таблеткі з ёдам, і людзі, што давалі гіпакратаву клятву, цынічна фарзвалі імі. Сёньня мне ўжо не здаюцца дзікім цем-рашальствам угаворы май маткі не ісьці на дэманстрацыю, а перасядзіць гэты дзень у хаце. У той дзень я мусіў праесаць па лыжаролерах у калене юніх лыжнікаў міма ганаровай трывуны на плошчы, якая носіць імя Леніна. Трэнэр Мікалай Аляксандравіч у той дзень упершыню выдаў міне форму спартовага клюбу «Дынаамі». Ня памятаю ўжо, што паўплывала на маё рагашынне як бы там ні было паўдзельніцаць у першамайскай дэманстрацыі 86-га году. Гонар за белаблакітную саколку ці жаданне не вынес-

сяца з калектыву. Сёньня й адзін і другі аргумент гучаць па-дзікунску.

Рэха падзеяў, якія адбыліся 26 красавіка 1986 году ў ціхамірным украінскім мястэчку Чарнобыль, выхадзіць далёка за межы праўска экалалягічнай катастроfy. Зъмены, якія адбыліся пасля гэтай падзеі, ахапілі ў нас усё, што маглі ахапіць. Справа не амбевалася перавозам соцені тысяч тубыльцаў з аднаго месяца ў іншыя. Адбыліся зъмены ў нацыянальной беларускай кухні, з рацыёнам якой былі выцесненыя ялавічына, съвежамалочныя прадукты ды стравы з рачнай рыбай, іхнае месяца занялі згушчонкае малако й марская капуста. Мы, дзеце, радаваліся, што нам замест малака бацькі на талёны, выдадзены ў дзіцячай паліклініцы, купляюць раней недаступную, а таму й жаданую згушчонку. Але хутка салодкай да болю ў зубах цягучка прыслалася, і ў нас у хаце утварыўся гуртовы склад гэтага прадукту. У 1991 годзе ў Маскве я прадаваў яе сваім аднакурснікам. Толькі што тады я ім ні прадаваў — ад съвежых батонаў, вынес-

«Цілі-бом, цілі-бом, мірны атам — у кожны дом»

Можа й мае рацыю пісьменык Андрэй Федарэнка, які неяк выказаў арыгінальную думку, што нарадзіся ён, Федарэнка, дзе-небудзь у Бразыліі ці Калумбіі, дык імя было Борхес ці Маркес. Але ж нарадзіся ён у палескіх вёсках і піша так, як можа пісаць толькі Андрэй Федарэнка.

А сапраўды, колькі ж усяго напісана ѹ намалявана на змрочную чарнобыльскую тэму. Тысячы вершаў пра закінутыя вёскі, у якіх ужо ніколі не загучала здзіцячыя галасоў, сотні палотнаў, ад сымбалічных, дзе на ганку адселенага дому абавязковая валаеща ці паламаная лялька, ці буквар, — да авангардысцікі, дзе сюжэт абастрасця суседствам космас, эмбрыёну ды злапалучнага энзргаблеку. А як узбагацілі рэпэртуар мясцовых тэатраў нашыя драматуры, разгортваючы перад гледачамі адзін і той самы сюжэт. Як жылі-былі дзядок з бабулькою да авары, і як не даюць ім, цёмным людзям, жыцця пасля яе. А якая была публістыка!

Т

Kалі бачу незнаёму кнігу, мяне заўсёды цягне разгарнуць яе на любой старонцы й прабегчы вачыма хаяць бадзін абзац. А раптам трапіца нешта такое, што я нідае й ніколі не чытаў, што прымусіць мяне зазірнуць на іншыя бачыны ды ўрэшце выкласці свае крэўныя за пісьменніцкую працу. Але ж гэтую працэдуру цікава праводзіць зь незнаёмымі кніжкамі. А калі бачыш на вокладках вядомыя прозвішчы саброў Саюзу пісьменнікаў, што сабраліся на свой чарговы з'езд ва ўжо не сваім доме, то спадзяваныню быць нечым зьдзіўленым меншае. Праўда, не настолькі, каб не разгарнуць кнігу зь вядомымі героямі. Ці каб не засціць наўзгадаць у залю з'ездзу. А раптам!..

На ганку былога Дому літаратаў, куды я збочыў у надзеі знаходкі невядомага сюжету, сядзе апрануты ў белую вышываную кашулю пашт Анатоль Сыс, паклаўшы на свае стомленыя рукі сваю «буйную головушку». Значыць, з'езд даўно пачаўся. Дарогу ў залю мне перагарадзілі двое малойчыкаў у чорным. Нарашце я не без задавальнення пакарыстаўся «нашапіўскаю ксівію», нібы Штырліц прайшоўшы праз строгі кантроль.

Як высыветлілася, мне пашчасціца патрапіць на «звязку». З трывуны выступаў Васіль Зуёнак. Зь першых рэплікай прамоўцы прымусіў мяне насыярожыцца. Ен казаў што Саюз пісьменнікаў —

З'ЕЗД Раздору не адбылося

адзіны й апошні аplot беларускай нацыянальнай ідэі. Але на наступнай частцы прамовы, з якой вынікала, што гэты несакрушальны аplot павінен як мага больш грунтобуна фінансаваца дзяржаўва, я расслабіўся. Усё, што прамоўца казаў далей, я ўжо недзе неаднайчы чуў. І з чым ніколі ні мог згадзіцца. І пра паміраючы бяз роднае мовы народ (памойму, ён някеска жыве й без яс). І пра гаротны стан роднае мовы (чаму ж гароты, калі на гэтай мове ёсьць з кім выпіць і з кім пасварыцца?). І пра недахоп беларускіх школак. Асабліва хвалявала шаноўнага дакладчыка, што ў Фрунзэнскім раёне апошній адсунтнічаюць цалкам (апа-мне, дык школаў для дзетак беларусаў цалкам дастаткова, а Фрунзэнскаму раёну «так и надо»).

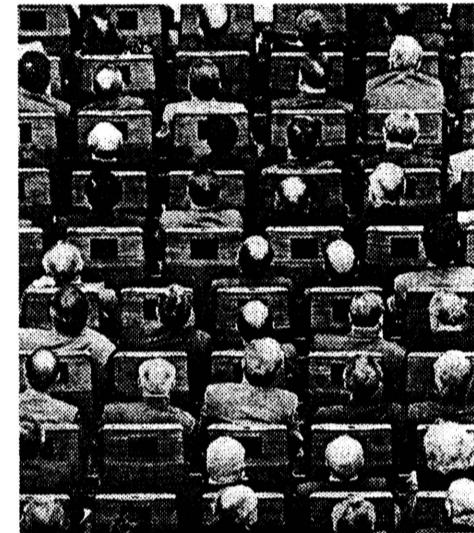
Далей можна было ня слухаць і я пераключыў увагу на прэзыдентом. Наперадзе з бязь меры адухўленымі тварамі клясыкаў сядзелі Іван Шамякін, Іван Навуменка ды пасланец прэзыдэнта

Пашкевіч. Усе троє ў таҳт думкам прамоўцы і ў знак згоды ківалі мудрымі галовамі. За імі аб нечым весела шанталіся Генадзь Бураўкін і Ігар Лучанок. Сонная залія чакала банкету. А паколькі мне выпіць не было з кім, я вырашыў пайсці па сваіх справах. Так бы мовіць, паклаў том на паліцу, не дачыгаўши. Сыс па-ранейшаму сядзеў на там самым месцы і ў той самай паставе.

Уесь дзень мяне не пакідала думка, што я дарэмна сышоў. Што самае цікавае, як заўжды, было наперадзе, а я гэто прафукаў. Таму бліжэй да вечара я рызыкні ўзвозі адкрыць XII том гісторыи БСП. Гэтым разам пісьменніцкая брація туслася па-за межамі залі. У кулюарах. Знаёмыя літараторы запэўнівалі мяне ў дарэмнасці майго сыходу. Я ж не пачуў, як звыштокі ў Замяталіна ў сваёй прамове Генадзь Бураўкін. А з якім пальміным словам з літаратурой выступіў Ніл Гілевіч! А расейскаму дэсанту на чале з Васілем Бяловым нават слова не далі на

нашым сувэрэнным з'езьдзе. А як зaintрыгаваў Пашкевіч скказаўшы, што ён не пачуў «канкрэтных прапановаў» па ганаарах. Але чырвонай піткаю праз усе кулюары праходзіла фраза: «расколу не адбылося». Казалася гэта на паніжаных танах, вельмі давяральна. Пра які раскол гаворка, я не зразумеў. Але ж які ты сёйня пісьменнік, калі хоць трохі не якабінц.

З буфту раптам вылецеў і запоўніў сабою ўсё «адміністратыўное здание» знаёмы голас. «Я ня буду галасаваць за Някляева! Я не люблю гэтага чалавека!» Я паспяшаўся на голас. Ва ўсім задаволены сабою пашт Някляеў папіваў гарэлку, а пад-над ім раскачваўся Анатоль Сыс, асыпаючы шчодрымі праляціямі шляхетную галаву адзінага канцыдата на пасаду старшыні арганізацыі. Думаю, Сыс, як заўсёды, быў адзіным «расколінкам». Астатнія цудоўна выканалі свае ролі й заслужана напівалися. «Маскалі» не праішлі, на чале СП стаў малады «суперагент», а адміністрацыя ППРБ — сучэльнія чытачы й прыхільнікі роднага слова. Дык чаму ня піць? Выпіў і я. За працяг гэтага бясконцага раману. 3.Б.

PROMENADE

Драўляны беларускі ровар

Bельмі люблю ездзіць са сваімі канцэртамі ў беларускую правінцыю. Заўсёды прыемна апыніца там, дзе цябе любяць і чакаюць. Дзе табе гарантаваныя толькі прызыны ўсъмешкі, шмат выпікі і ўтлыны начег. Дзе можна, так бы мовіць, «вкусіць плода» сваёй сталічнасці. Каб пасыля, па віртані ў сталіцу, лішні раз пераканацца, што засцануць ўсъмешкі, размовы, нейкія цікавосткі.. Не застанеца толькі майсі «сталічнасці».

Ня ведаю, як праводзяць кіяўляні ў які-небудзь Чарнігав, ці масківічоў у Волагду, а менчукі мяне праводзілі ноткамі лёгкай, пенаігранай зайдзрасці ў голасе: «Ты едзеш у Пінск!» Скажы я, што еду ў Варшаву ці Маскву, тагоў піэтэту б не было. Побач з Пінском, як нагода для зайдзрасці, мог стаць бадай толькі Пaryж. Але гэта мог быць і Жлобін, і Лепель. Так аддана любяць жыхары беларускіх сталіціў сваю правінцыю, з ноткамі эмігранцкай настальгіі. Ці таму, што самі не адчуваюць сябе дастаткова ўпэўнена ў першым пакаленіні менчукі, ці таму, што адчуваюць несправедлівасць гэтага падзелу. Сталіца — гэта там, дзе ГУМ, БТ і Вялікі тэатар, а правінцыя... Як я зразумеў, гэта там, дзе ты можаш набыць неабходную реч.

За некалькі дзён да запрашэння прыехаць пасыпаваць у сталіцу Палесся ў мяне сапсовалася электрабрэфты. І ў дзень ад'езду я бегаў па ГУМах і ЦУМах у

марных пошуках знайсці свой улюбёны танны «Харків». Але май густае тыднёвая шчэцьція ня стала перашкодай для той хвалі любові, што абрынулася на мяне, як толькі я сышоў на пінскі пэрон.

Пасыля менскага дажжу са сынетамі наколькі дзіўна ўбачыць раницою зляшнюю траву. Стары Францішканскі кляштар, несавецкі будынкі старасвецкіх вуліцаў і прыгожая узбрэжжа ракі Піны пададуцца адно толькі вельмі дарэчным тлом для першай сёлетнія зеляніны. І якім жа далёкім раптам здацаца Палесся, усходнеевропейскага матаболу і пенаірданага «Каралеўства Ятвіязь». Дарэчы, пі ў водным горадзе Беларусі расейская мова не гучала для мяне больш недарэчна, чымся ў Пінску. Можа быць, самым несавецкім горадзе РБ. Гэтым разам, напрыклад, я даведаўся, што тут няма цэнтральнага ўнівермагу. Абавязковага шэрага паралеліпіпеду з шыльдай «Універмаг «Пінск». Замест яго ёсьць безыліч невялікіх крамак, у адной зь якіх я без праблемаў купіў сваю брытву.

Усё часцей зайдзваюць на сваіх выступах маладыя твары. Гэтым разам амаль не было «пінскіх шляхты» БНФ. Аўдиторыя складалася з паўсотні чалавек, пераважна 15-17 гадоў. Якія не размаўляюць па-беларуску. Але ўжо пасыпелі адчуць цікавасць да гэтае «сталічнасці» мовы і таго, абавязковы андэграфінага, дзёрзкага, ці проста забаўнага, што на ёй

павінна рабіцца. Нясыціла спадзяюся, што я іх не расчараў. Яны зарганізаваліся ў маладзёжовую арганізацыю «Мроя», каб разам піць піва, сипяваць рок-н-рол, любіць Беларусь і адзін аднаго, як і яшчэ запрашашы сталічных бардаў. А галоўнае, ня быць як усё.

Я ня ведаю, якіх памераў павінен быць аптымалыны горад для паўнавартаснага чалаведага жыцця. Напэўна з 130-шо тысячамі насельніцтва і 900-гадовай гісторыяй. Гэтага дастаткова, каб быць запрашаны на тле езуіцкага калегіуму, дзе я сядзеў, папіваючы мясцове піва зь пінскім «белым легіянэрам» Лёшам. Лёшу да глыбіні душы хвалюе тое, што мясцовыя ўлады не даюць ні газэту незалежную, зарэгістраваць, а ўжо мітынг сабраць, як у Менску, — пра гэта ўвогуле можна толькі марыць. Лёша, працуячы ў Хельсінскім камітэце, паездуў па Эўропе, пасыля чаго Пінск стаў для яго выглядаць нашмат горш за Брусэль. Але я ня нада разумеў Лёшу. На халеру яму той мітынг, калі ён адным сваім брусэльскім выглядам піяк не саступае пінскаму калегіуму. Да нас падыйшоў няпэўнага ўзросту чалавек з няголеным азильным тварам алькаголіка, з патухлымі вачымі бамжаў і апрануты ў даўно працёртую фірмовую джынсу. На нагах чалавека былі дарагія пантофлі й бездакорнае беласынежыні шкарпеткі. Мы парукаўся. Гэта быў Сярока. Яму тро быўлі наўсяня бутэлькі. Яшчэ да ўсялякай перастройкі Сярока першы зь пінскай моладзі адкрыў Амэрыку, зъезіўшы да сваякоў, панапрываўшы кружэлак і джынсаў і стаўшы галоўным героям дзявочых мараў. Пасыля чаго Сярока цалкам слушна вырашыў сытівацца. А чым яшчэ можна займацца перашкодзіць пасылку адкрыцьці? У Менску, на жаль, амаль няма шанцаў стаць пінэрам, каб прыгожа сытівацца ў белых шкарпетках.

Асабістая я зрабіў у Пінску вялікае адкрыцці, што ровар прыдумалі беларусы. А як іншак, калі я яго на ўласныя вочы бачыў у будынку калегіуму, дзе месціцца мясцовы музей. Я неяк меркаваў, што пабачу тут шчаслівія шлях пінчукоў ад забойства маманта да выbaraў прэзыдэнта, а падзіўся на ровар, які нізе й ніколі не пабачу дакладна. Геніальная задуманая й дасканала выкананая з дрэва машина. Нямецкія храмаваныя аналягі пачатку стагодзіні ѹблізкія да выbaraў прэзыдэнта, а падзіўся на ровар, які нізе й ніколі не пабачу дакладна. Геніальная задуманая й дасканала выкананая з дрэва машина. Нямецкія храмаваныя аналягі пачатку стагодзіні ѹблізкія да выbaraў прэзыдэнта, а падзіўся на ровар, які нізе й ніколі не пабачу дакладна. Геніальная задуманая й дасканала выкананая з дрэва машина. Нямецкія храмаваныя аналягі пачатку стагодзіні ѹблізкія да выbaraў прэзыдэнта, а падзіўся на ровар, які нізе й ніколі не пабачу дакладна.

Польскі пісьменнік Францішак Віславух (24.09.1896 — 23.03.1978) нарадзіўся і доўгі час жыў у маёнтку Пырковічы, што на Драгічыншчыне. Памёр 20 гадоў таму, пахаваны ў Лейдане. Ягоныя творы «Opowidania poleskie» (Лондан, 1968, Warszawa, 1994), «Echa Polesia» (Лондан, 1979), «Na ścieżkach Polesia» (Лондан, 1976) — гэта своеасабліва малая энцыклапедыя Палесся 1930-х гадоў.

У Пырковічах, у занядбаны, але шчэ захаваліся рэшткі маёнтку Віславуху — «палескага роду», як называў сваю працу «новаадкрыўшынік» свайго выдатнага земляка, настаўнікі Пырковіцкай школы Я.Квачук. Хто хоча, можа дабраца да гэтых мясцін — гэта чыгуначны прыпинак «станцыя Драгічын».

Ад маёнтку ў Пырковічах адстаяць вельмі мілы палацык, царква і парк, выкананыя ў стылі позняга класіцызму (пачатак XIX ст.).

Побач з Пырковічамі вёска Заказелье і радавы маёнтак Ажэшкаў з ампірным палацам, паркам, ізагатычнай капліцай (трупы з якой, як гэта звычайна работаліся на павстанні, тут лячылі параненага Траутуга ў 1864 г. Захаваліся парк і сілы сялібы. Побач жа ў Папынай і Ляхавічах — традыцыйныя берасцейскія драўляныя цэрквы, а ў Новай Папыне — драўляныя касцёл. Файны маршрут выхадных дзён.

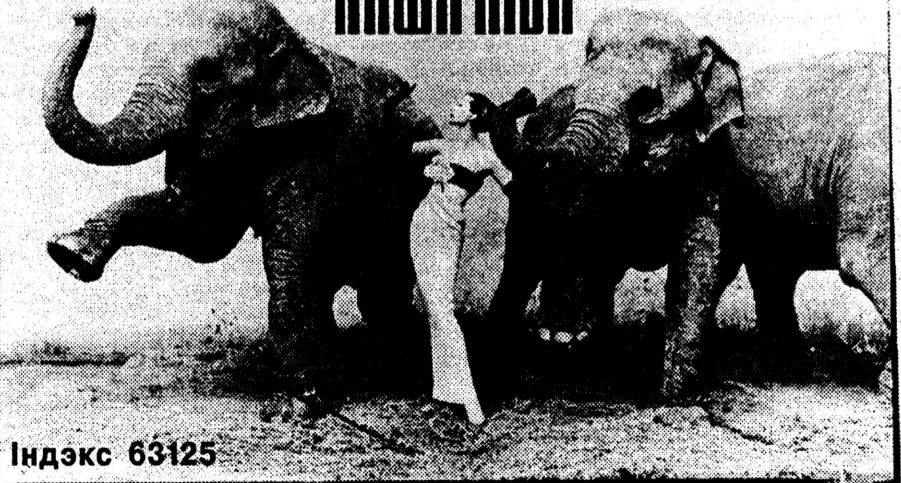
Заходнепалескесава-краязнаўчесава-таварыства «Загародзьдзе» правяло ў Берасці сэмінар, прысьвечаны жыццю ды творчасці Віславуха, з выездам у Пырковічы. Аналягічны сэмінар адбыўся і ў Менскім лінгвістычным універсітэце. Сэмінары не ўдаліся б правесыці, калі б на шчырая праца прафэсараў Аляхновіча (Берасцьце) і Вярніча (Менск), ані без спрыяньня дырэктара Пырковіцкай школы Ю.Каміарчука.

ФЕДАР ПРАКАПЧУК

Пытайцеся ў шапіках «Белсаюздруку» і ў прыватных распавясцінікаў, а яшчэ лепш — выпісвайце

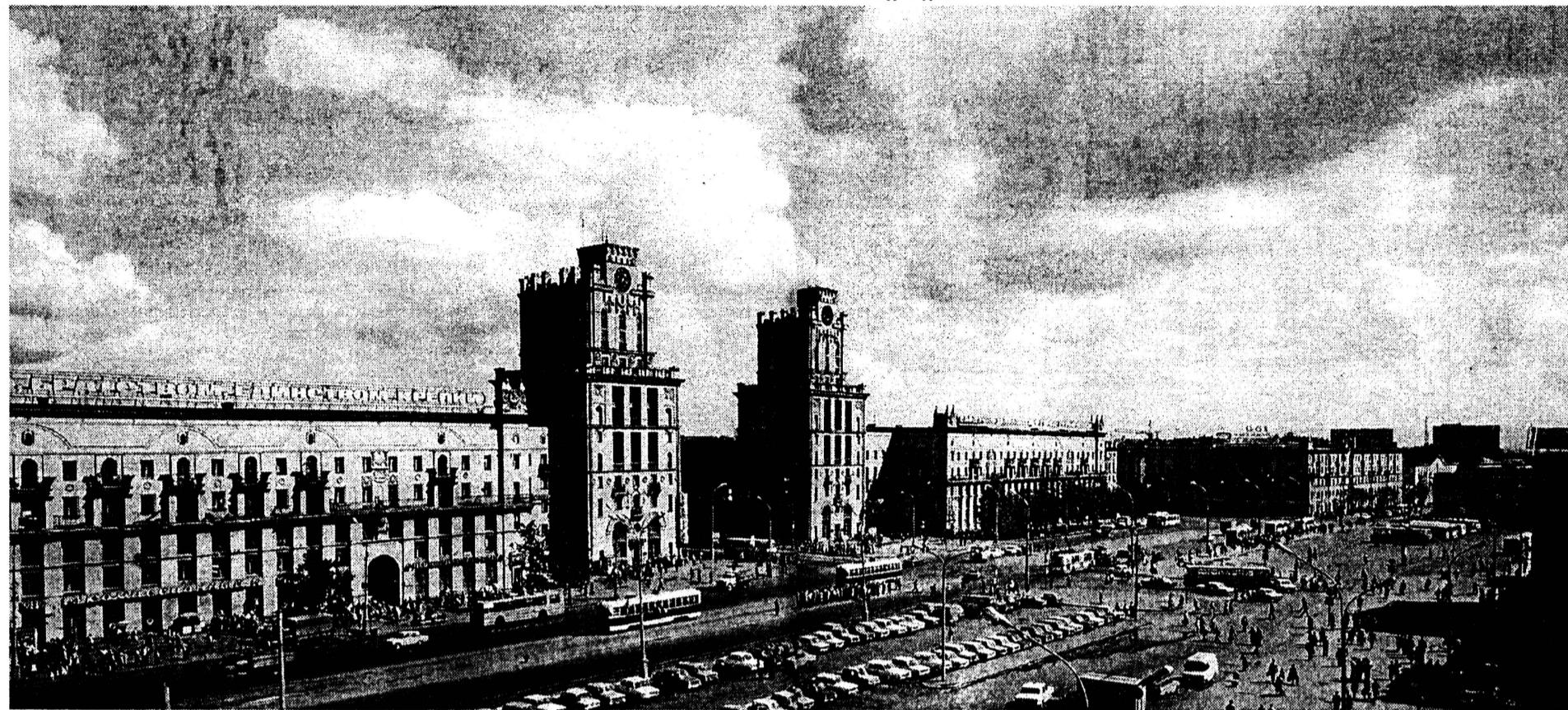
ЛЕГЕНДА БЕЛАРУСКАЙ ПРЭСЫ

НАША НІВА

МАСТАЦТВА

СТО ТВОРАЎ ХХ СТАГОДЗДЗЯ

Да 70-х гадоў мінулага стагодзьдзя на тым самым месцы, дзе сёньня знаходзіцца галоўны мінскі вакзал «Менск Пасажырскі», быў сасновы бор. У 1863 годзе ў тым бары атрад беларускіх інсургентаў даў бой расейскім карнікам. Сирод тых інсургентаў быў Ян Баласлаў Луцкевіч, бацька Івана і Антона Луцкевічаў. Праз дзесяць гадоў пасля таго здэрэння на месцы лесу ўжо была чыгуночная першыя ў Менску вакзал — Віленскі...

... У 1890 годзе быў узвядзены першы мураваны вакзал у Менску. Гэта быў даволі імпазантны аднапавярховы будынак з цокалем і двумя двухпавярховымі рызалітамі з высокімі спічастымі шатрамі абарападнага ўваходу. Пляніроўка была клясычнай для будынкаў таго тыпу: прасторныя взтыбюль з апрацоўкай заляй, ад якога разыходзіліся два рукавы ўздоўж рэек, у якіх быў залі чакання. Ужо тады ў вобразе вакзала адлюстравалася ідэя брамы. Брамы з дэльвіномі вежамі, прайшоўшы праз якую чалавек трапляў у Горад...

Перад вакзalom неўзабаве сфармаваўся пляц, які таксама атрымаў назыву Віленскага. Дамінантай гэтага ансамблю была вадаціжная вежа, паміж якой і вакзалам быў раскінуты адна-і двухпавярховыя дамы розных служб. Адзін з іх яшчэ існаваў пісьмадзяржынскага архітэктара Барыса Рубаненкі... Праз год новы вакзал гарэў. Пачалася вайна...

... На вайне будынак вакзала быў тутаўнічынічны амаль у рэнешым абліччы. Толькі ўбранные інтар'ер атрымалі больш сакавіты, і бадай, празмерным: роскошныя ляпніна, бронзавыя жырандолі. Па вайне ўсім хацелася сівята. У 1949-м вакзал «Менск Пасажырскі» ізноў пачаў прымаць пасажыраў... У 1991 годзе, пасля свайго стагодзьдзя юбілея, былы Віленскі вакзал быў зруйнаваны...

... Адразу пасля вайны, пакуль ішлі аднаўленчыя (і зыншчынныя) работы па ўсім Менску, на Менскім замчышчы, з якога быў съцертыя ўжо апошні будынкі, зашыравалі археолягі. Для археалёгіі Менску то быў сапраўдны ўзылёт — нізэ ў Еўропе ніводная століца не расчысціла да донца ўсё сваё старажытнасць да першапачатковасці ядро. Перад вачымі археолягіяў падстаўні горад — съведка тысячагоддзяўнай візітациі. У духу тых гадоў пасыпаліся сівяткаваныні грандыёзных юбілеяў Менску: 880, 885 і гэтак далей. 900-годзьдзе ўжо павінна было прыпасыці амаль на камунізм. Прыблізна ў тыхіх гадах, была зробленая першыя рэканструкцыяя старажытнага Менску. Перадусім гэта быў віленскі вакзал. Пакуль не была знойдзеная сапраўдная Брама, гэтая, абсалютна гіпатэтычная рэканструкцыя (ці не надледжаная на малюнку Язэпа Драздовіча) брамы, уважалася за сымбал нашае сівое гісторыі. «Браму Менску» шматкроць выяўлялі на значках, плякатах, капэртах, у манаграфіях і падручніках. Ідэя пабудаваць у Менску Браму, накшталт таго, як у Москве пабудавалі «крамлёўскія шпілі» над калісальнімі новымі спарудамі, залётала ў паветры. Якраз пачалося змаганне з «бізрэдным касмапалітызмам»...

У Менск пасля вайны вярнуўся той самы Барыс Рубаненка, які ўжо праектаваў рэканструкцыю Прывакзальнай плошчы. Але гэтым разам ягоная задача была нашмат больш маштабна... Апроч таго, што гэтая плошча была стаць адной з найбуйнейшых у Еўропе (крыху меншай за плошчу Леніна), яна мусіла ўласціць абсалютную перавагу сацыялізму й нацыянальнай палітыкі ў СССР. Былая Віленская плошча разглядалася як парадная брама на толькі Менску, але і ўсёй Беларусі. Так бы мовіць, калісальная

ПРЫВАКЗАЛЬНАЯ ПЛОШЧА Ў МЕНСКУ

гадвала — пад страхою юшоў магутны гэтым і ўвесі будынак быў раўнастайна пачлінёны на ўсю даўжыню пілястрамі, што прыдала яму манументальнасць. Праўда, паўцыркульныя арачныя праёмы першага паверху, яшчэ царскі часоў, Радчанікі ахайна захаваў. Сакавітая рустоўка, пілястры, ордер — першы ў Менску прыкметы ізаляндинскага ар-дэко, больш знанага як сталінскі ампір. Распачалася глябальная рэканструкцыя плошчы па праекце ленінградскага архітэктара (родам з Самары) Барыса Рубаненкі... Праз год новы вакзал гарэў. Пачалася

... Па вайне будынак вакзала быў тутаўнічынічны амаль у рэнешым абліччы. Толькі ўбранные інтар'ер атрымалі больш сакавіты, і бадай, празмерным: роскошныя ляпніна, бронзавыя жырандолі. Па вайне ўсім хацелася сівята. У 1949-м вакзал «Менск Пасажырскі» ізноў пачаў прымаць пасажыраў... У 1991 годзе, пасля свайго стагодзьдзя юбілея, былы Віленскі вакзал быў зруйнаваны...

... Адразу пасля вайны, пакуль ішлі аднаўленчыя (і зыншчынныя) работы па ўсім Менску, на Менскім замчышчы, з якога быў съцертыя ўжо апошні будынкі, зашыравалі археолягі. Для археалёгіі Менску то быў сапраўдны ўзылёт — нізэ ў Еўропе ніводная століца не расчысціла да донца ўсё сваё старажытнасць да першапачатковасці ядро. Перад вачымі археолягіяў падстаўні горад — съведка тысячагоддзяўнай візітациі. У духу тых гадоў пасыпаліся сівяткаваныні грандыёзных юбілеяў Менску: 880, 885 і гэтак далей. 900-годзьдзе ўжо павінна было прыпасыці амаль на камунізм. Прыблізна ў тыхіх гадах, была зробленая першыя рэканструкцыяя старажытнага Менску. Перадусім гэта быў віленскі вакзал. Пакуль не была знойдзеная сапраўдная Брама, гэтая, обсалютна гіпатэтычная рэканструкцыя (ці не надледжаная на малюнку Язэпа Драздовіча) брамы, уважалася за сымбал нашае сівое гісторыі. «Браму Менску» шматкроць выяўлялі на значках, плякатах, капэртах, у манаграфіях і падручніках. Ідэя пабудаваць у Менску Браму, накшталт таго, як у Москве пабудавалі «крамлёўскія шпілі» над калісальнімі новымі спарудамі, залётала ў паветры. Якраз пачалося змаганне з «бізрэдным касмапалітызмам»...

У Менск пасля вайны вярнуўся той самы Барыс Рубаненка, які ўжо праектаваў рэканструкцыю Прывакзальнай плошчы. Але гэтым разам ягоная задача была нашмат больш маштабна... Апроч таго, што гэтая плошча была стаць адной з найбуйнейшых у Еўропе (крыху меншай за плошчу Леніна), яна мусіла ўласціць абсалютную перавагу сацыялізму й нацыянальнай палітыкі ў СССР. Былая Віленская плошча разглядалася як парадная брама на толькі Менску, але і ўсёй Беларусі. Так бы мовіць, калісальная

вароты Выставы Дасягненняў Народнае Гаспадаркі, якія ўяўлялі сабе будучы Менск дойліды, якія прыехалі з Москвы да Ленінграду. Быў створаны творчы калектыв на чале з Рубаненкам, у склад уваішлі архітэктары Л. Вусава, Л. Галубкоўскі, А. Карабельнікаў і У. Герашчанка. Рэалізацыя практик здыжылася амаль аўтаматычна, у надзвычай сціслыя тэрміны з 1948 па 1956 год.

У выніку быў утворана вялікая, прастакутная ў плане плошча 400 на 120 метраў (без уліку вуліцаў). На яе выходзіць трасы вуліцаў Кірава, Ленінградскай, Бабруйскай, Ульянаўскай, разам з якімі памеры плошчы яшчэ большыя. Новыя будынкі пераважна жылыя кварталаў, акрэсленныя вуліцамі Ульянаўскай, Ленінградскай і Свярдлова, утварылі выразны архітэктурны ансамбль параднага ўезду ў горад з боку чыгуначнага вакзalu. Дарэчы, гэта быў і першы мікрараён у Менску, адзін з першых у Еўропе (другі пасля ансамблю новага Кале ў Францыі па праекце Агюста Пэрэ). Тут стварылі своеасаблівы міні-горад са сваім жылыём, крамамі, кавярнямі, рэстарацыямі, майстэрнямі, школай, дзіцічнымі садамі, адміністрацыяй і вытворчасцю...

Галоўным акцэнтам у кампазыцыі гэтага раёна сталі два адзінства пілястрамі дамы-вежы па рэдзінгах піціпавярховых жылых дамоў, размешчаных амаль сыметрычна асноўнай восі плошчы: будынак вакзalu — вуліца Кірава. Лёгкая асиметрыя толькі павілічыла візуальну маштаб гэтых спарудаў. Вось тут і надалася тая самая мітычная рэканструкцыя старажытнай менскай Брамы...

Паміж іншым перад архітэктарамі й дэкараторамі стаяла задача стварыць помінкі максымальна нацыянальныя па форме (пра звесты я ўжо згадаў). Для гэтага ў тыхіх гадах рэалізация спадчыны не надавалася: пра готыку й рэнэсанс згадваць было небяспечна, папаскае барока адпадала сама собою. Міт стаўся адпаведны міту. Натуральна, пераносіць элемэнты архаічнага драўлянага дойлідства нікто не збиралася (sic! — усе перакрыцці вышэй за першы паверх выкананыя з дрэва), а таму па хадзе прыдумлялася Нешта. Абрыс трох'ярусных вежаў і сапраўдныя нагадаваць пра народныя традыцыі, а яшчэ пра Белую вежу, а яшчэ пра гомельскі клясыцызм, а яшчэ пра нешта з Рымам і Смаленску. Першапачаткова верхнія ярусы з гадзіннікам і гербам БССР былі ўяўнчаныя па перымэтры шпілямі. Па другім ярусе ўжо стаялі шыхты высокіх бетонных пінакляў, цалкам фантазійных. І наразіце, па кутах першага яруса ўсталі калісальныя бетонныя скульптурныя групы: сяляне, рабочыя, інтэлігенты, моладзь... Па розных паверхах, часціцамі бяз пэўнае сыстэмы, раскіданыя маскароны, картушы, з выявамі беларускіх кветак, арнамэнтамі са слуцкіх паясоў і нават з зубрамі... На

жаль, створаныя ў супешцы, гэтыя элемэнты архітэктурнага ўбраныня неўзабаве пачалі крашыцца, ствараючы сур'ёзную небяспечку для мінакоў. Пакрысе, ярус за ярусам, вежы пазбавілі сваі шыкоўныя шатаў. Савецкі бетон — на ярымі каменем. Брама Менску «падтала», як сънажны палац. Як і шмат іншых савецкіх культурных мітаў. Па-сучасці, гэтым палацам з фантазіяй і паветра яна ёсьць... Адзінай дэталі, якія засталіся ў ранейшым выглядзе — гэта найвялікі ў Беларусі гадзіннік і... герб БССР.

Доўгія гады ў дэльвіях велізарных брамах, што былі ў сярэдзіне гэтых дамоў, хаваліся ад даажджу ѹ сынегу постасці цыклічнай зімовіны з вежаў. Пакуль на зынкілі назаўсёды...

Вежы сталі галоўнай вэртыкальнай дамінантай горада, сфермаваўшы адметны абрэс усёй панарамы Менску. Помнік, стылістыка якога была вымысленая адно невялікім калектывам дойлідаў, што прыехалі ў БССР, застаўся ці не найярчайшим (разам з менскім ГУМам) помнікам нацыяналь-савецкага стылю ў Беларусі.

Апошні штрых быў пакладзены пабудоўваю прыгараднага вакзalu, па праекце аднаго з старэйшых архітэктараў, які атрымаў адкуяканію яшчэ ў царскім Пецярбургу, Сяргея Баткоўскага, а таксама Нуты Шпігельмана. Будынак паўстаў у 1955 годзе. Ахайна ў дакладна працаўнай ягоныя дэталі былі навязаныя да ўжо адноўленага будынку цэнтральнага вакзalu. Быў нават пайтораны рымы паўцыркульных вонкай і частата пілястраў. Болей падобны да італьянскай вілы, чым да празічных у сваёй утылітарнай прыгарадных касаў, гэты імпазантны будынак замкнёў перспэктыву Ленінградскай, былой Пецярбургскай вуліцы... Ягоная стылістыка шмат больш арганічная, бо Баткоўскі з Шпігельманам не вынаходзілі стылізую, а акуратна кампілявалі...

Цыклапічная энэргетыка, закладзеная ў ансамблі былога Віленскага плошчы, адчуваецца і сёньня. Пасля адкрыцця мэтрапалітэну гэты пляц стаў абсалютным цэнтрам транспартных шляхоў усяе Беларусі і, бадай, назаўжды застанецца сымбалем Менску... эпохі БССР.

Сяргей Харэускі

У ПАПЯРЭДНІХ НУМАРАХ ПРАДСТАУЛЕНЫ ТВОРЫ:

- Фэрдынанд Рушчыц. Зямля
- Мыціслаў Дабукынскі. Віцебск, лесьвіца
- Марк Шагал. Прамінад
- Ілья Розін. Беларус
- Марк Антокальскі. Помнік Кацярыне
- Віталій Бялыніцкі-Біруля. Блакітная капліца
- Хаім Суцін. Пах
- Казімер Малевіч. Чорны квадрат
- Язэп Драздовіч. Пагоня Ярыны
- Валянцін Волкаў. Менск, 2 ліпеня 1943 году
- Манумэнт Перамогі
- Помнік Леніну ў Менску
- Пётра Сергіевіч. Шляхам жыцця
- Аляксей Глебаў. Францішак Скарына
- Мікал Філіповіч. Бітва на Нямізе
- Лявон Вітан-Дубейкаўскі. Касцёл Пятра і Паўла ў Дрысівіятах
- Лявон Тарасевіч. Бяз назвы
- Ян Булгак. Выгляд з Зарэчча
- Іосіф Лянгбард. Менская Опера
- Аркадзь Астаповіч. Дворык
- Клаудзі Дух-Душэўскі. Сыцяг

Старонкі Супраціву

Экспэдыцыя Архіву Найноўша Гісторыи
«Нашай Ніве» на Слонімшчыну*

Слонімшчына яшчэ прыхоўвае ў насыцярожаных сэрцах і самых глыбокіх успамінах сваіх людзей такую інфармацыю й такія ўражаныні з найноўшай гісторыі, якія могуць здыўвіць дапытлівага дасыследчыку, а часам падаца яму сэнсацыйнымі. З памяці съведкаў могуць выўпрыць ня проста факты да іэрсанажы, а гістарычныя сюжэты, якія ў выніку складаюць цэляя гістарычныя этапы. Такія тэмы як савецкі бандытызм пад час Другой сусветнай вайны, антысавецкі паваенны супраціў зусім ці амаль зусім не прысутнічаюць у беларускіх школьніх і ўніверсітэцкіх падручніках. Са Слонімшчыны мы прывозім тымі съведчаныні, якія сваёй фактаграфічнай выверанастью могуць перамагчы любога савецкага «пракурора».

Калі першай справаздача са Слонімшчыны была пераважна прысьвеченая тэмі ахвіраў трэзору з боку савецкіх фармацыяў пад час Другой сусветнай вайны, то цяпер мы публікуем тэкст кіраўніка маладзёжнага падполья ў 1946-1947 гадах Васіля Супруна пра гісторыю ўзынікнення ягонай арганізацыі — слонімскай «Чайкі».

Мы ўздычыны спадару Супруну за пратакалізм аповеду — праз яго мы адчуваём атмасферу прыніжэння й прагі свабоды, у якой узінікала маладзёжная падполье ў паваенны Беларус. Гэтыя успаміны ілюструюць, апрач іншага, і пзўныя сацыякультурныя стэрэotypы даволі кансерватыўнага грамадзтва Заходняй Беларусі — індывідуалізм і скептыцызм, праівы мужынскага шавінізму. Тому прапанаваныя успаміны набываюць асобную якасць съведчаныня пра грамадскую атмасферу цэлага пэрыяду беларускіх гісторыі.

Той пэрыяд цалкам ня скончыўся з ліквідацыяй імпэрыі ГУЛАГУ і дэмантажам СССР. Пад час нашай сустрэчы са спадаром Супруном адчуваўся пэўная недаговоранасць, якая сыходзіць яшчэ з традыцыйнай кансыпрацыяй. Застаецца ўражаныне, што пра лягеры ён гатовы распавядзець больш, чым пра сваю антырэжымную дзеянасць. Ни ўсё друкуюцца цяпер, але й мы не начули адказы на ўсе нашыя пытаныні. У гісторыі самой «Чайкі» і Цэнтру Беларускага Вызваленчага Руху застаюцца цымянія сюжэты. Да канца не прамоўленыя імёны правакатарапаў. Не зусім зразумела выглядзея роля наваградца Казака. Васіль Супрун пэўна выказаўся толькі наконт адной асобы й яе ролі ў правале падполья — таксама наваградца Алеся Бажко. Не адразу, але я ўзгадаў гэтае імя — у мае студэнцкія гады яшчэ ў другіх палове 80-ых на сэмінарах па гісторыі БССР нам рабілі прачытаць кніжку памфлетаў Алеся Бажко «Тагальнайа банкротства» — «пра варожую дзеянасць бытых фашысцкіх наймітаў на тэрыторыі БССР і за яе межамі». Як напісана ў бібліографічным слоўніку «Беларускія пісьменнікі», важнешыя тэмы творчасці Бажко — «віфіцыёл імпрыялізму і клерикалізму» («маюцца на ўвазе закіды ў бок Ватыкану»). А апалаігетыцы калектывізацыі на Гарадзеншчыне прысьвеченая ягоная аповесць «Позыяне ворыў».

Таксама прыхаваныя яшчэ сёньняня сюжэты — скіраваныя падпольлем сваім чалавека ў МГБ-КГБ. Апрач таго, у 1947 былі арыштаваныя ня ўсё ўздзельнікі суполак, якія ўваходзілі ў Цэнтар Беларускага Вызваленчага Руху. Але актыўна дзеянасць без кіраўніцтва яны ўжо не моглі. На прасвятленні гэтай інфармацыі пад час размовы з Васілем Супруном мы не настойлівалі. Тым больш, што выкананыя прынцыпамі кансыпрацыі не дазваляла яму ўсё і ведаць.

Усё гэта наводзіць на думкі пра харкторыстыкі тагачаснага падполья і ягоныя дэфініцыі. Маладзёжнае падполье ў паваенны Заходній Беларусі было досьць распаўсюджанаю зьявой — такія суполкі, апрач Слоніма, узінікі ў Паставах-Глыбокім (Саюз Беларускіх Патрыётав, якому прысьвечана выдаদеная летасць у «Нашай Ніве» кніга «Гарт»), Смаргоні-Мядзеле, Горадні-Нісьвіжы-Клецку-Стобіцах (Саюз Змагання за Незалежнасць Беларусі), Наваградку (Саюз Вызваленчага Беларусі)... Зазначым, што гэтыя сэпсы зусім ня поўны. Маюцца ўскосныя звесткі пра існаваныне падобных арганізацыяў і на ўсходзе Беларусі — у Мазыры і Гомелі.

Пашыранасць, спробы цэнтралізацыі і вызначэння арганізацыйнай будовы дазваляюць сцвірджаць, што гэтыя маладзёжныя ініцыятывы афармляліся ў цэлы грамадзкі рух. З самага пачатку мэтады дзеянасці дэкліраваліся мірныя. Але трэба прыгадаць, што ў другіх палове 40-х у беларускіх лясах яшчэ хаваліся партызанскія адзелы рознай арэстанцыі, у тым ліку і беларуская незалежніцкая партызанка. Верагодней была вайна Заходу з СССР. Паступова мірны рух мог трансфармавацца ва ўзброены супраціў. Тут варта прыгадаць яшчэ Загад №1 Цэнтру Беларускага Вызваленчага Руху, дзе вялося пра неабходнасць кансыпрацыі, прапаноўвалася звязаць увагу на канцэнтрацыю савецкіх узбрэсных адзінак, а прымагчымасці зьбіраць і захоўваць вайсковы рыштунак. Менавіта сыходзічы з факту гэтага Загаду Судовая калегія па крымінальных спраўах Вярхонага Суда Беларусі ўжо ў студзені 1992 году адмовіла ў рэабілітацыі аўтару гэтага дакумэнту — Васілю Супруну. Да ілюстрацыі формаў дзеянасці антырэжымнага падполья ўзгадаем яшчэ маладзёжныя сюжэты з улёткамі, якія распавяжвалі берасцейскай падпольнай групой, а таксама факт засылкі слонімцамі ў органы ГБ свайго чалавека.

Відавочна, што ў выпадку паваеннага маладзёжнага падполья мы маем справу ня з мірным дысыдэнцкім рухам, які ўзьнік у СССР ужо ў 60-я гады, а з тым грамадзкім кірункам, які перарастав у рух Супраціву. Эпрэсіі з боку систэмы, а таксама зъмена зънешнепалітычнай сітуацыі спынілі гэтыя працэсы.

Цяпер мы дапісваем кнігу беларускай традыцыі новымі старонкамі супраціву. З постмадэрнісцкага гледзішча сітуацыя супраціву — тупіковая. Мы ж бачым, як усё больш трывалым робіцца падмурок беларускага грамадзтва, як напаўняючыя жыццём старонкі беларускай гісторыі і ў выніку можа ўзынікнуць такія чаканы разнастайнасць традыцыі. Адсюль — пра гэта сабраць раскіданыя старонкі. «Заканчэнне».

Алег Дзярновіч

Закончылася Другая сусветная вайна. Беларусь, што ляжала ў руинах, была ўслана магіламі. Загінуў тут кожны чацверты. Па-

нёшы таякія агромністывія страты, народ спадзяваўся, што большавіцкія ўлады наўшце дадуць хоць кіху свабоды. Хадзілі нават чуткі, што Сталін паабядаў Жукаву пасля вайны распушыць калгасы. І ўсе з энэргіяй і самаахвярнасцю ўзяліся за аднаўленне зруйнаванага роднага краю.

У сусвете многае зъмянялася да лепшага. Была створаная Арганізацыя Аб'яднаных Нацый, у склад якой і Беларусь увайшла як асобная дзяржава, сузаснавальніца. У газетах зъяўляліся весткі аб актыўізацыі нацыянальных рухаў нядзе ў замежжы і абрраспадзе каліяняльных імпэрыяў. У суседніх Польшчы, Украіне, Літве пашыралася барацьба за незалежнасць ад Савецкага Саюзу. Прэм'ер-міністар Вялікабрытаніі Чэрчыль у сваіх выступах пагрозіў патрабаваў ад Сталіна неўмішанына ва ўнутраную палітыку цэнтральназаўрэпейскіх дзяржаваў, і савецкія газеты дружна зъяўлялі, што «Чэрчыль бразгае зброяй». А жыццё ў Заходній Беларусі зноў съведчыла аб нязменнасці парадкай у Савецкай імпэрыі — заставаўся той самы рэпрэсійны рэжым з антынацыянальнымі гвалтамі і жабрацкім калгаснымі ладамі. Зноў, як пры нямецкай акупациі, моладзь прымусова вывозілася на работы, але гэтым разам ужо ў Сібір і на Урал. А нядзе з усходу няспынным патокам улынулі камуністычныя асаднікі, якія нахабна на прэтэндвалі на месцы пад сонцам і ўраз выпхнулі з усіх цэліх пасадаў бытых партызанай і мясцовых камуністай, адначасова зъмятвоючы і ўсё беларуское: мову, культуру, нацыянальныя каштоўнасці.

Новыя «вываліцелі» пагардліва і зъняважліва ставіліся да тых, хто жыў пад нямецкай акупаций; савецкія ўлады зь недаверам і падозрэннем глядзелі на мясцове насельніцтва. Магчымы, на гэта быўлі пэўныя падставы. Но за тыя тры гады нацыянальныя школы і асяродкі культуры, што дзеянічалі на акупаванай Беларусі, нягледзячы на складанасць умоваў і шматлікіх пе-рашкод, змаглі адкрыць многім, асабліва моладзі, вочы на сапраўдную гісторыю Бацькаўшчыны, разбудзіць у іх сэрцах пачынцы і дзіннасці і нацыянальной любові да сваіх каранёў, сваёй Беларусі.

Цяпер жа з неўтаймаванай агрэсійнасцю і вульгарнасцю на запалоханы краі абынуўся шквал фальшу і чужой эразц-культуры. Зноў уса ўлада апнулася ў чужых руках і ўсё вельмі нагадвала акупацию. Таемна начамі зънікалі людзі, чакаўвальна патрашыла гарады і вёскі, ішла гвалтавая русіфікацыя, беларуская мова і культура адкрыта зъневажаліся, гісторыя нахабна фальсифікалася. І гэта ўсё рабілася ўладнімі невукамі на прымітывным узроўні. Махлярства, хамства і гвалт сталі неад'емнымі атрыбутамі ўлады. Уводзіліся велізарныя «падаткі», прымусовыя «пазыкі», забароны і аблежваны.

Усяго гэта не магла не заўважаць чулаг на палітычны клімат моладзь і патрыятычна настроенае інтэлігэнцыя. Яна спрабавала легальна адстотаваць свае нацыянальныя канстытуцыйныя права і годнасць, але ў адказы съпаліся пагрозы ўдушэння і аўбінавачаны ў буржуазным нацыяналізме і антысавецкай агітацыі.

Само жыццё штурхала да абурэння і пратэсту, да барацьбы за чалавечую і нацыянальную годнасць. І ўсё ў самым пачатку 1946 году ў розных купках Заходній Беларусі началі зънікаць ініцыятыўныя групкі патрыётаў, якія не маглі і не хацелі моўскі мірыцца з новым акупacyjным гвалтам. У памяці многіх быўлі съвежай барацьба супраць палікай і немцаў за свае нацыянальныя святыні. Асабліва ўзмацнілася ўздым нацыянальнага руху з набліжэннем вясны 1946 году.

Верагодна, адным з найбольш яскрава выражаных агмінёў такога беларускага патрыятычнага руху ў Заходній Беларусі быў Слонімшчына, дзе мне непасрэдна давялося жыць і дзеянасць.

Адразу зазначу, што з прычыны кансыпрацыі далёка ня ўсё мне

вядома аб рэгіональнай дзеянасці нашага антырэжымнага падполья 1946-1947 гадоў. У до-

ступе да архіўных матэрыялаў

съледстваў ў 1995 годзе мне

было адмоўлены. Таму ўсё

ніжэй прыведзене — гэта

шчырэхі з маіх асабістых

успамінаў і скупых зъвестак,

сабраных міз тэстай дасыл-

ваныя спраўы.

А пачыналася ўсё так. Мы —

былі адунаўшчынскія

Слонімскай настаўніцай

сэмінаріі, раскіданыя па роз-

ных гарадах і вёсках краю,

сустракаліся ўзгадвалі юнац-

тва і пра наша шчырае жа-

данье прысьвяціць сябе слу-

жэнню свайму народу, яго

асывеце і культуры. З болем і

жахам мы назіралі, як тогич-

ца і зъневажаючыя нашыя

святыні. Кожная такая суст-

рэча збліжалася да хоўна, будзіла жаданье неяк суп-

рацтасцяць гвалту. Было ж

нам тады калі дваццаці, на-

перарадзе — ўсё жыццё ўз-

мленыя марамі і жадан-

нем пражыць яго дастойна і прыгожа, на карысць роднай Беларусі. А наўкола рушылася ўсё. Чужы брудны бот нахабна таптаўся па нашых ідэях, нашых шчырых юнаць сэрцах. За што?! — узыкала пытанье.

Усё мы бачыли, як гэты ж бот прайшоўся па многіх народах Эўропы і ў крыві ўтапіў іх свабоду, але маучыць было немагчыма. І мы вырашылі, ахвяруючы сваім жыццём, бараніць гонар, сумленне і самабытную спадчыну свайго народу. Уступаць у ад

БЕЛА-РУСІ-ФІКАЦЫЯ

Kалі пачынаеш гутарку пра расейцаў, якіх у сучаснай Беларусі падвёле перапісу мільён, дык раптам разумееш, што іх няма. Не відаць. У штодзённым бытнаванні яны зыліваюцца з тлом рускамоўнае беларускае публікі. Яны не выходзяць на ўласныя мітынгі, не вызіраюць са старонак рускамоўнае прэсы. Мы ня звязываем свае ўяўленыне пра расейцаў у Беларусі з русіфікацыяй, бо яны, расейцы, такі самы аўтакт гэтай русіфікацыі як і мы. Яны, як правіла не займаюцца беларусаедствам, таму мы іх не вылучаем з агульнае масы. Прауда, тое, што этнічных працэсаў не відаць, зусім не азначае, што яны не адбываюцца і што заўтра на вылеснуца ва ўсей сваёй непрыгяднасці або красе.

Гэтыя працэсы, напрыклад, ужо добра бачныя ва Украіне, якая, у адрозыненіе ад Беларусі, не спынілася ў сваім разыўвіцы і дае прыклады зусім блізкага кшталту. Апошніяе съведчаныне гэтага я знаходжу ў артыкуле са съвежага нумару «Рускай мысли». Ён так і называецца «Новыя рускія украінцы». Да пытанняў аб новых архетыпах масавае съядомасці ва Украіне». Чы-

таючы гэты тэкст, ловіш сябе на думцы, што гутарка ідзе пра расейцаў і ў беларускім кантэксце таксама.

«Тое, што вялікая, калі на большая частка рускамоўнага насельніцтва крінай Балты супрацьпастаўляе сябе расейцам, якія жывуць у Расеі, — ні для каго ўжо не сакрэт. Нягледзячы на агульнасць мовы і (часткова) культуры, цяжка паддаацца парыўнанню «нацыянальная самасвядомасць» расейца з Вільні або Таліна і, скажам, расейца з Розані або Ніжнія Ноўгарада. Мы ўсе яничэ баймося (ці не готовыя?) пра гэтую казаць, між тым як на справе мы прысутнічаем пры грандыёзным працэсе фармавання зусім іншай самадэнтыфікацыі ў асяроддзі расейскамоўнага насельніцтва былога Саюзу».

Крыху ніжэй мы прачытаем артыкул «Новыя рускія украінцы» цалкам, а пачнем з уласна беларускіх успамінаў і ўражанняў. Напрыклад, Андранік Антанян з свайго досьведу робіць выснову пра тое, што расейцы ў Беларусі павольна і няхільна зыкаюць сярод беларусаў. Яны страчаюць уласную этнічную адметнасць і славутое пачуццё загадковасці расейскае души.

ЗАГАДКАВЫ МІЛЬЁН

Загадкавая расейская душа сярод беларускіх балот... Перш, чым што-небудзь казаць пра яе, лічу вартым разьвесыці два тэрміны — этнічнае паходжаныне й нацыянальнасць. Першае мае дачыненіе да этнографіі (расейская пірагі, расейская музика, расейскіе хамства) — другое тычыцца справаў дзяржаўных. Груба кажучы, этнічнасць вызначаюць традыцыі, якіх ты трымасяся, а нацыянальнасць — колер пашпарту ў тваёй кішэні. У той безылічныя бюракратычныя анкетаў, якую мне давялося запаўняць, на пытаныне пра этнічнае паходжаныне я кожны раз адказваў па-рознаму — беларус,

армянін, асірыйец, скіф. У гэтым учынку ня столькі хуліганства, колькі жаданьня падкрэсліць, што этнічнае атаесамленыне — справа выбару. Росчырк на паперцы зрабіць нашмат лягчэй, чым зъмяніць пашпарт. У Беларусі гэтыя два тэрміны па сэнсічні дзень сышнанімчыя.

За апошніяе дзесяцігодзіньзе не адна тысяча людзей навучылася размаўляць падбеларуску з расейска-крыўскім слоўнікам Ластоўскага. Але яны больш нагадваюць герояў аповесьці «Дзіве Душы», чым носьбітаў «рускага духу» з усімі пышнымі «саборнасцямі ды самадзяржаряўмі». Сярод гэтай грамады я сустракаў чувашоў, жыдоў, украінцаў, многія з іх былі новыя прыбышы. Але сярод іх я ніколі не сустракаў расейцаў «з-за Урала». Былі паўкроўкі, былі стараверы — людзі так ішчай звязаныя з нашым краем.

Я пасправлабаў пагартаць свой тэлефонны нататнік і не згадаў ніводнага чалавека, які б адназначна ідэнтыфікаў сябе як расейца. Розных адценняў «западнарусызму» ды дэфініцыяў кшталту «я чалавек савецкі, а значыць і рускі» колькі заўгодна. Але каб «Матушка Русь — Родина моя, а вы, жыды и нацмены, ее продали» — шчыра кажучы, на чую. І дзе тады той мільён людзей, што на кожным перапісе на пытаныне аб этнічнай прыналежнасці з гонарам адказвае «расеец»? Быццам гэты мільён жыве ў паралельным съвеце і зъяўляецца да нас толькі пад час перапісу насельніцтва? Але ж лягчына ўяўвіць, што такая колькасць людзей павінна валодаць адпаведным патэнцыялам, каб за паўстаўгодзізі даць расейскай літаратуры хоць бы аднаго больш-менш прыкметнага аўтара. Хто ведае ў Маскве Браніслава Спрынчана ці Лену Казанцову? За тыха гады, што я пражыў у расейскай сталіцы, такіх людзей бачыць мне не давялося. Дзе тыха прадстаўнікі вялікай культуры, што пішуць на мове Пушкіна? Іх няма. Як няма ў Менску ніводнай рускамоўнай газэты, на падставе матэрыялу якой нельга было б напісаць дысэртацию пра беларуска-расейскую моўную інтэрфэрэнцыю. А колькі з таго мільёну зъяўляюцца грамадзянамі Расейскай Федэрэцыі? Лік ідзе на тысячи.

Калі Беларусь нарэшце здолеє стаць дзяржаваю, а дасканалае валоданыне беларускай мовай перастане разглядацца як экспэнтрычны выбрык, а будзе неабходна ўмова для нармальнай кар'еры — то сам факт існавання мільёну расейцаў з усімі іхнімі казкамі пра загадковасць душы будзе пастаўлены пад вялікое пытаныне.

Андранік Антанян

Mагчыма, ёсьць рация ў тым, што нацыянальная адметнасць бароніца тады, калі ёсьць відавочны прэсынг іншанациянальнага сярод расейных, так бы мовіць, страчаюць пільнасць. І ўжко не-

разумела, хто каго перайначвае. Русіфікаваная Беларусь становіца вялікай падмінкай для расейскага чалавека. І першы паказык таго, што ён страчае сваю этнічную адметнасць, сваю расейскую душу — тое, што ён у Беларусі не стварае сваёй расейскай культуры.

ТОЕ, ЧАГО НЯМА...

З расейцамі я сутыкнуўся ў школе. Ня зь іх моваю, якая ўжо ненадзельна панавала ў Менску, не з Расеяй, якую мы ведалі з тэлевізара, а ўласна з прадстаўнікамі расейскай этнасу. Гэта былі пара-тройка маіх аднакляснікаў і дзіве настаўніцы — расейскіе мовы, натуральна, і гісторыя.

Выкладчыца расейскіх мовы мне запомнілася ўпартым змаганьнем за чысыцінню тае мовы. Зьнейкім адчайнім надрывам яна публічна выгаворвала нам за ўсялякія «буракі» ды «зэдлікі», якія бясконца трапляліся ў сачыненнях, асабліва на тэму «Как я провел лето». І зь безнадзейнай злосцю перакрэслівала фразу «ходили в грибы» у кожным другім сыштку. Часам у добрым гуморы, разамлеўшы па абездзе, яна распавядала пра чароўныя краівыды роднага Урала ў бяскраінія волскія разлогі.

Выкладчыца гісторыі, якая так і не сказала нам ні слова пра гісторыю Беларусі, бясконца загаворвалася пра «древній рускій горад Шанхай», «древній рускій горад Самарканд» і «древній рускій горад Константинополь». А яшчэ яна не разумела ні слова па-беларуску і мы ёй перакладалі музэйныя цэлікі на экспурсіях. Мы шчыра думалі, што яна з намі гуляеца. Бо школьні выкладчык ня мог быць недалёкім. Дзякуючы гэткім настаўнікам нашася ўяўленыне пра Расею й яе культуру засталося фрагментарным і няўцімным...

Пра тое, што ня ўсе мае аднакляснікі беларусы, я дазнаўся ў клясе 3-4-й. Выявілася, што сярод нас ёсьць жывы! Раней я ведаў шмат сталагі веку жыдоў з калярытнай зынешнасцю й імпазантнымі манерамі. Але каб сярод аднакляснікаў... Пасыля таго, як настаўніцы — расейскіе мовы, натуральна, і гісторыі — началі працяганду супраць здраднікаў, якія «хай уматываюць ў свой Ізраіль», дзеци сталі пільней узіраць ў сваіх суседзяў на нарце. «Ты ж беларус?» — спытаўся я ў свайго сбярчuka. «Не!» «А хто?!» «Рускій». «Адкуль вы прыхалі?» «З Казахстану, але мас бацькі родам з Расеі». «А дзе жывуць твае дзяды з бабамі?» «Ні помню, я ў іх ня быў». Яшчэ цікавейшае адкрыццё зрабіла нам аднаклясніца, якая прыехала з Таліну: «Я таксама руская, але мая маці фінка, а бацька татарын». Гэтыя дзіве катэгорыі я й запомніў. Усім расейцам дазвалялася не хадзіць на беларускую мову. Тады ў калідорах было чуваць: «А міс можно, я рускій!»...

Наша незалежнасць ускладніла (ші забытала) пытаныне: хто ж такіе расейцы ў Беларусі? Зъявіліся ў новыя катэгорыі — «да, я еврей, но чалавек рускай культуры», «да, я тоже белорус, но рускі по образованію», і ўжо ня рэдкасць «таксама расеец, але прынцыпова беларус»... Але ў мільённай грамадзе расейцаў і тых, што сябе гэткім лічыць, так і не пайсталі культурніцкага руху, як у іншых постсавецкіх краінах. Зь літаратарапу, што пішуць па-расейску — Навум Кісылік з Давідам Сімановічам і Эрнэст Ялугін з Эдуардам Скобелевым, ды яшчэ тузін супрацоўнікаў правінцыйных газэтаў. Рускі тэатар? А што там расейскага? Посьпех гэтаму тэатру прынесла мэнавіта беларуская драматургія. У выяўленчым мастацтве беларускія расейцы ня выявіліся наогул. Лішне казаць, што пра расейскі фальклёр пагатоў нікто ня рупіцца, бо яго няма. Яшчэ йснусе, прауда, суполка «Русь», старшыня якое ў адным з інтэрвію заявіў, што для іх у Беларусі ёсьць толькі адна проблема — таращкевіца, пры дапамозе якое некаторыя ѹмкніцца «адарваць беларусаў ад рускіх»... Вось і ўся культура.

Сёння я разумею сваіх былых настаўніц. Настаўніца расейскіх мовы, якая ўжо памерла, мела прадбачаныне: па-першым, нікто з вучняў так і не заехаў на горны Урал, а па-другое, ня вывучыў расейскую мову лепей, чым гэта трэба для прагляду тэлевізара. Тому яна і ўпадала ў адчай, разумеючы марнасць сваіх намаганняў. Настаўніца гісторыі, якая даўно эмігравала ў Ізраіль, па-просту грабавала намі, дзесьмі тубыльцаў, а таму прынцыпова не хацела мець з намі нічога супольнага — ні мовы, ні... гісторыі.

Што будзе з расейскай культурай у Беларусі далей? Сёння яе закідаюць да нас звонку — рэгулярна, як правяянт на фронт. Напаўніцца яе тут зъместам ня выпадае, бо яго йснусе носібітаў аўтэнтычнае культуры (за выключэннем невялікіх купак старавераў). Тутэйшыя расейцы і тыя, хто сябе гэткім лічыць, толькі чакаюць. Вядома, не сваіх танкаў, якія нікуды зь Беларусі не зъяжджаюці. Маладыя чакаюць,

ТЭМА

калі, не выходзячы з кватэры, як іхны Ямеля на печы, яны ўедуць у Эўропу. Старэйшыя чакаюць, калі, нарэшце, скончыцца ўвесе гэты «самостийны балаган» зь межамі, пашпартамі ды «зайчыкамі». Але з чаканьня нічога не вынікае. Чаканьне паралюшуе. Калі заўтра ў Беларусі падыме галаву беларушчына, то, як і сем гадоў таму, ніхто ня будзе супраць, таму што яна нічога не разбурыць. Нельга разбурыць тое, чаго няма.

СЯРГЕЙ ХАРЕУСКІ

*Лікава, што людзі, узгадаваныя
румынскімі властамі, да яе культуре,
чы ў Расеі і блізкія да яе культу-
ры, час ад часу спрабуюць суп-*

*раціўляцца, што ёсці прадпрымаць для
захавання свае нацыянальнае ідэнтычнасці.
Але вось што з гэтага выходзіць.*

РАСЕЙСКІ КЛЮБ

Гадоў пяць таму была ў мяне ідэя. Адкрыць у Гомелі расейскі клуб. Мне ўяўляўся ўтульны дамок дзе-небудзь на Слабадзе, ці які пакойчык у адным з Паскевічавых палацаў, дзе б зьбіраліся мае браты па крыві й за каньяком і прэфрансам съпявалі расейскія рамансы, аблікаркоўвалі апошнія падзеі расейскай палітыкі, ці навінкі маскоўскіх літаратурных часопісаў. Гульня ў арыстакратыю, думаў я, ня можа не падабацца. А празь якія пяць гадоў мой клуб павінен быў стаць чымсь сярэднім паміж маскоўскаю ложаю й буйным шоў-прадпрыемствам, з тракірам, багатай гастрольнай афішай маскоўскіх актораў ды няпростай магчымасцю стаць адным з ягоных чальцоў. А па-над клубам годна лунаў бы расейскі трывалёр...

Але мяне ніхто не разумеў. Дэпутаты дэмакратычнага горсавету бачылі ўва мне імпэрскага шпёна, які ў беларускай мове авалодаў па загаду ФСБ. «Ты б лепш пра якую «беларускую хатку» падумаў. А то зусім ужо няма дзе гомельскім беларусам зьбірацца», — ушчувалі мяне съвядомыя беларусы. «Что за бредовая идея. Ты же не в Торонто и даже не в Бадэн-Бадене», — казалі несъвядомыя расейцы. Сябры ўвогуле глядзелі як на безнадзеяна хворага, але дарагога таварыша. Спакойна й з разуменнем. Маўляў, усё нармальна, Дзіма. Будзе ў цябе расейскі клуб, і ангельскі будзе, усё будзе. Толькі пачакай трохі. Чакаць сапраўды давялося нядоўга. Неўзабаве грымнуў рэфэрэндум, што ўзаконіў мову расейскую нацменшасці. Над краінаю ўзышли іншыя сцягі. А я на ўсю поўніцу адчуў, што тут ня Бадэн-Бадэн.

Нашия расейцы, самі таго ня хочучы, апнінуліся ў пастцы. Іх мову зрабілі дзяржаўнай, ім больш ня трэба напружвацца ў пошуках небеларускамоўнай школы для сваіх дзяцей, яны ўжо не палохаюцца «злавешчага ценю Пазынія». Але на гэтым выгоды й сканчаюцца. У адрозненіі ад сваіх адзінакрэўнікаў у балтыскіх краінах, тут яны амаль нічым, як бы ні хацелася, не вылучаюцца з астатнія «простага люду». І чалавек, што зрабіў іх мову дзяржаўнай, — IXНЫ прэзыдэнт. Як бы прыкра гэта імі не ўсьведамлялася. Гэта ганарлівыя палякі, ваяўнічыя літоўцы, развязысляя ўкраінцы ды мудрыя татары могуць мець свае клубы й газеты ды з прыменасцю адчуваць клопат сваіх дзяржаваў. Расейская пытаныня ў нас быццам няма. Пры тым, што быццам ёсьць расейцы. Сама прыналежнасць да гэтай нацыянальнасці за савецкім часамі здымала шмат якіх проблем, прынамсі на кар'ерным шляху. Я нават памятаю, якою гордасцю перапаўніў нас зь сябрамі такі нязначны факт — у нашай класе толькі мы былі расейцамі. Гэта давала нам адзіную прывілею — не наведваць урокі беларускай мовы. Але таксама красамоўны факт — мы адзіны ў класе, хто праз гады будзе гэтай мовай карыстца.

Па статыстыцы расейцы ў краіне складаюць 13 працэнтаў насельніцтва. Думаю, сярод беларускіх нацыяналістаў, ці проста людзей неабыкавых да беларушчыны працэнт маіх суплеменінкаў ня меншы. І справа тут не ў пяшчотных пачуцьцях да пакрыўджанага малодшага брата. Расеец, асабліва прыезджы, цалкам пазбаўлены закамплексаванага погляду беларусаў на сваю сялянскую мову. Для расейскага вуха яна такая ж сялянская, як і польская.

Некалі маё захапленне беларушчынай становілася нагодай для вясёлых кліпаў маіх расейскіх знаёмых. Сёняня я не бяз радасці адзначаю той факт, што ўсё радзей сустракаю няўсямінны позіркі. Тоё, што раней успрымалася імі як мая «асабістая бздура», сёняня для адных выглядае як тонкі разлік у пабудове ўласнае будучыні, для іншых — як пазыцыя, вартая пераймання. А адна знаёмая кінематографістка сказала мне паўжартам: «Ты же предатель своего народа». На што я вельмі натурална здзівіўся: «А што, нашыя народы знаходзяцца ў стане вайны?» Сябе яна, даречы, ад самага пачатку новай беларускай дзяржаўнасці лічыць расейскай эмігранткай. Мене падабаецца такая пазыцыя. Мая знаёмая мае на гэта поўнае права, здымачыя кіно ў Эўропе й прадаючыя яго ў Маскве. Але яна — шчаслівае выключэнне. Для астатніх Москва ва ўсіх сэнсах становіцца ўсё далей і далей. А жыць хочацца тут і зараз. Ці не таму міне даўно ўжо на трэба тлумачыць беларускаму расейцу свой моўны выбар сакавітсцю ды мілагучнасцю беларускіх гаворкі? Беларуская мова прыгажэй за гэты час ня стала. Яна стала больш, калі так можна сказаць, канвэртабельнай. І гэта не ў апошнюю чаргу залежыць ад тых палутараў мільёна чалавек, што засталіся без свайго клубу.

ЗЫМЦЕР БАРТОСІК

*А*казваецца асыміляцыі наму ўпльву
рускамоўных беларусаў супрацьства
чыма. У такім выпадку прагнены да культуры расеец, каб не задыхнуцца, выбірае шлях інтэграцыі ў беларускі культурны кантыкт.

НОВЫЯ РУСКІЯ ЎКРАІНЦЫ

Аўтар артыкула ў «Русской мысли» піша:

«Ці ня йдзем мы да заходнеўрапейскаса мадэлі, дзе швайцарац называе сябе швайцарцам, а ня немцам або французам, нягледзячы на то, што ягоная родная мова нямецкая або французская? Гэта думка напрощаеца сама сабою, калі сустракаеца з дагэтуль нябачаным феноменам: маладыя рускамоўныя кіяўляне, віятаючыя са стадыёну, дзе кіеўскія «Дынама» перамагло знаміты эўрапейскі клуб, распяваючы украінскія песні і на пытаныне, хто яны, крываць табе ў твар, што яны ўкраінцы. Пры гэтым міжсобу яны гавораць па-расейску, ня ведаючы гетманаў Запароскай Сечы... ненавідзяць (ці праста ня любяць) львоўскіх нацыяналістаў. Як ўсё гэта зразумецца?

Мне згадваеца тыповая сцэнка зь менскіх вуліц падчас апазыцыйнае дэмантрацыі. Хлопец, які ў групе раўнаплечкай апантана скандзіруе «Не-за-леж-насьцы!», рабітам убачыў на другім канцы вуліцы сябра. «Серёга давай скорэе сюда, к нам!» і далей: «Не-за-леж-насьцы!». Я думаю, ці малі б яны пейкім чынам скандзіраваць слова

Вострая Брама

беларускі культурны
кантыкт XX ст.

Суполны праект «Нашай Нівы» і беларускай рэдакцыі Радыё Свабода: рэлігія, эзэфлексія, гутаркі — кожную нядзелю на зымененых хвалях Свабоды. Кожную сераду — паўтор перадачы.

RADIO FREE EUROPE
RADIO LIBERTY

Кожную нядзелю на хвалях Радыё Свабода:
Новая Ніва, Пасцяныя Час,
Нязменная Свабода
(ад 26 кастрычніка 1997)

Час	K/Hz	Хвалі
18.00 - 19.30	6000, 6170 7155, 7295 3695	49 41 75
22.00 - 23.30	6010, 6025, 6095, 6170, 7155 9750 5995	49 41 31 49 41 31
06.00 - 07.00	7295, 7275 9750 3980	75

Паштовы адрес: 220005, Менск-5, п/с 111 У22.00
беларускую программу можна слушаць у Інтэрнэце:
<http://www.rferl.org/bd/be/index.html>

Застаўайцесь са Свабодай!

«Независимость», і разумею, што «незалежнасць» — гэта ня толькі слова. Магчыма, гэта й ня слова ўвогуле. Імпэрская Расея ня можа мець Дня незалежнасці. Гэтаксама, напрыклад, як і імпэрская Англія. У съвядомасці расейскіх расейцаў праста няма такога панянцыя. Магчыма, таму карэнны рассеец, гэтаксама як і карэнны ангелец, ніколі да канца не зразумеюць нас. А мы не зразумеем іхнага пачуцьця величы дзяржавы — Рассі або Вялікай Брытаніі.

Але вось ангелы трапляе настала ў Беларусь, жэніца зь беларускай і літаральнай адкрывае для сябе нязьведенана раней пачуцьцё змагара за незалежнасць. Тоё самасе ў шырокім маштабе адбываеца з расейцамі. Нездарма сярод наших сяброў, беларускіх нацыяналістаў, так шмат этнічных расейцаў і асабліва шмат беларуска-расейскіх пайковак, якія ўласбялююць сябе антаганістычныя пачаткі — імпэрскае гардыні і нацыянальнае крываўды малога народа.

Але працягнем чытаць артыкул пра новых украінскіх расейцаў:

«Яны асвістваюць зорак маскоўскай эстрады, якія прылітаюць у Кіеў на ўласных самалётах, абагаўляюць украінскую эстраду, якую ставяць бязъмерна вышэй за маскоўскую, ледзьве ня моляцца на Сяргея Бубку, размахваюць жоўта-блакітнымі сцягамі, і ніярэдка пры сустрочы з заеджымі масківічамі наўмысна, «з патрыятызму», размаўляюць зімі па-ўкраінску.

Вядома, ва Украіне, дзе рускамоўных больш, чым ва ўсіх іншых «піарускіх» дзяржутарнінях, што нарадзіліся на тэррыторыі былага СССР, захоўваеца і старое супрацьстаянне «самасцьнікаў» і «саюзнікаў». Але нельга не заўважыць, што рускамоўнасць губляе сваю бывшую сузыю з імпэрскімі поглядамі, і лякалізуєца тэртыярнія (пераважна ў Крыме, у некаторых пайдніевых рэгіёнах), а таксама паводле ўзроставас прыкметы (у Кіеве на камуністычны мітынгі пад лёзунгам «аб'яднаныя з Расей»), прыходзяць амаль выключна пэнсіянэры).

Гэта пакуль цяжка зразумець людзям са съвядомасцю «савецкага чалавека». Факты ўкраінскага патрыятызму рускамоўных можна разглядзяць як «выключэнны», а можна (што на нашу думку, больш апладавае сапраўднасць) як першыя знакі фармавання новай украінскай нацыі. І тут, вядома, непазыбкі яшчэ адзін канфлікт: паміж украінскімі расейцамі (рускімі украінцамі) і ўласна ўкраінцамі. Рэч у tym, што ня толькі «імпэрская Расея» церпіць паразу перад абліччамі такіх рэвалюцыйных фактаў. У прыгрышы застаецца і «нацыяналістычная Украіна». На першы погляд гэта здаецца парадаксальным: замест таго, каб радавацца украінскаму патрыятызму рускамоўных, украінамоўных «этнапатрыётаў» гэтага патрыятызму не прыймаюць. І зразумела чаму: уяўленне пра Украіну ў іх у кожнага сваё.

Адбыўся наступны парадокс. Ідэя асбонае украінскіе дзяржавы вынашана украінскімі нацыяналістамі. За яны вякімі плацілі дарагой ценой. Украінскія нацыяналісты дадалі сучаснік Украіне яе сцяг, гімн, яе асаблівую гісторыю.

Няма сумнёву, што з часам украінская мова, як пра гэта марылі нацыяналісты, запануе ва ўсіх сферах грамадзкага жыцця, выціснуўшы адтоль расейскую. Няхай яшчэ і штучна, але яна ўжо пануе ў дзяржаўных органах, арміі, у школах, заваўвае пазыцыі ў сродках масавай інфармацыі. Настаўнікі яшчэ на пераменках гавораць міжсобу па-расейску, але ўрокі, як ад іх патрабуеца, вядуть па-ўкраінску (натуральна, гутарка на ўзде пра расейскія школы, колькасць якіх змяншаецца, бо, дбаячы аб будучыні, басці жадаюць, каб іхныя дзецы ведалі дзяржаўную мову). У Кіеве сёняня ўжо, калі ты загаворыш па-ўкраінску, пікто не падумас, што прыехаў з вёскі (як было яшчэ 10 гадоў таму).

Большасць рускамоўных газэт Кіева настроеныя апазыцыйна ў дачыненіі да Масквы. Прынамсі поспехі Расеі їх мала хвалююць. Затое яны адчуваюць на перамогаў украінскіх спартаводаў, і для іх Бубка са сваім шастом важнейшы за гетмана Сагайдачнага зь ягоныя булавой.

Тое, пра што піша аўтар «Русской мысли», жыве прыгадвае мне журналістаў зь менскіх рускамоўных апазыцыйных газет. Яны таксама не ў захапленні ад Пазынія, як і ад новага закону аб мовах, які сёняня разглядае лукашэнкаўскі парламэнт. У апошнім нумары «Беларускай дэловай газеты» закіды ўладаў аб прыцягненіі рускамоўных у Беларусі называюць «издевательствам» і настойваюць на тым, што новы закон, які быццам бы прыраўнёвае дзяўзе мовы, ня ўлічвае моўных рэаліяў.

Дэмакратычна настроены

Пры вывучэнныі старажытнасці, асабліва дапісмовых пэрыяду, непазьбежна ўзынкае жаданыне праверыць тყы ці іншыя меркаваны й гіпотэзы. Безумоўна, мінулае нельга перанесці ў сучаснасць, але сутыцтво, якое мадэлюе старажытнасць, можна стварыць штурчана, г.зн. правесыці археалагічны эксперымент. Эксперыменттарства ў археалёгі мае даўнюю гісторыю, але толькі ў апошнія дзесяцігоддзі яно ператварылася ў сапраўдны навуковы накірунак. На сваім адмысловым шляху дасыльданыя старажытнасці археолагі-эксперыментары зрабілі надзвычай цікавыя адкрыцы.

Бадай самых выніковых эксперыментов апошніх дзесяцігоддзяў належыць вучонаму з Санкт-Пецярбургу Сяргею Сямёнову. Вывучаючы прылады працы каменнаага веку, ён ня мог не прыгадаць сваю кірку, з якой пачынаў працаўца на чыгунцы. На кірцы ад працы з пэўнымі пародамі і матэрыяламі заставаліся адпаведныя съяды. «І я падумал, — успамінаў пазыней Сямёнов, — ці на глянцу гэткім чынам і на старажытны каменныя прылады, на съяды, што засталіся на іх? Аказаўся, што на большасці каменных, касцяных і металічных прыладаў ёсьць драпіны рознай шырыні й глыбіні, зломы, месцы, адпалаўваны да бліскучы. Некаторыя съяды ўдавалася адрозніць на ўзоре вонкам, іншыя — толькі пад мікраскопам».

Сямёнову карцела адказаць на пытаньне: якому віду працы адпавядалі тყы ці іншыя съяды. Выкарыстоўваючы старажытную тэхналёгію, дасыльчык пачаў рыхтаваць каменныя і касцяныя вырабы, даводзячы іх да пэўнага падабенства з прататыпамі. На працягу некалькіх дзесяцігоддзяў ён праводзіў тысячи эксперыменту з дакладнай фіксацияй съядоў, якія застаюцца на інструмэнце ад розных відаў працы. Унікальная клясыфікацыя такіх съядоў дазволіла археолягам вызначыць функцыянальнае прызначэнне знайдзеных на паселішчах каменнаага веку вырабаў з косьці, крэмня.

Археолагі-эксперыментары — дасыльчыкі каменнаага веку, найбольшую ўагу націвалі каменным сякерам. Вытворчыя іх якасці правяраліся многімі спэцыялістамі. Дацкія эксперыментары давялі, што крамянёвымі сякерамі можна высекчы целы дубовы лес. Выкарыстаўшы чатыры каменныя съідраваныя сякеры, якія адносіліся да 4 тыс. да н.э., чэскія археолагі съесклі больш за 100 дрэваў. «Пад час эксперыменту, — успамінаў Яраслаў Маліна, — па меры таго, як мы набіраліся досведу, мы ўжо былі ў стане съескчы вялікую хвою з дыямэтрам ствала 130 мм (маецца на ўзвaze адзін дрэвасек) усяго за 45 сэкундаў, а стомілімэтровы дуб — за 40 сэкундаў. Час, які затрачваўся на такую апраценцию, зразумела, узрастаў з павелічэннем дыямэтру ствала і цвёрдасці драўніны. Хвоя з дыямэтрам ствала 400 мм «супраціўлялася» нам 21 хвіліну. Ну а як разгавала каменная сякера? А ніяк! Адной зі сякеры мы съесклі 170 дрэваў, і на яе вастры была заўважная — акрамя рабочых съядоў — адна зъмена: большая завостранасць рэжучага канта!

Эксперыменты з каменнымі вырабамі, узнаўленыне тэхналёгіі апрацоўкі каменя і вызначэнне магчымасцяў дагістарычных інструментаў становівіца мітаю дасыльданыя многіх спэцыялістуў у розных краінах сьвету. У некаторых універсітэтах звязліся нават спэцыяльныя практичныя сэмінары па вывучэнні спосабаў апрацоўкі крэмня.

Адна з дзіўных старонак каменнаага веку — старажытная мэдыцына. Археолагі ужо не здзіўляюць адкрыцы пахаваныя таго часу са съядамі трэпанацыі чэрапа. У многіх выпадках такая апраценция, якая і сёння лічыцца адной з самых складаных для хірургіі, сканчалася для пацыенту пасльхова, бо рана зажывала, чалавек працягваў жыць.

Незвычайная апраценция інструментаў каменнаага веку была праведзена ў ЗША. Андрыен Ханус — археолаг з Агастэн-каледжа (Сіу-Фоліс), трапіў у шпіталі з дыягназам «прабадзенне тоўстай кішкі». Ханус утварыў дактароў правесыці апраценцию з дапамогаю абсыднявных

інструментаў эпохі каменя. Дапамагчы свайму сябру згадзіўся Эрэт Калахан — адзін з найвядомейшых амэрыканскіх эксперыменттараў, які працаў у музеі гораду Лінчберг. Проста ў шпіталі Калахан зрабіў доўгі і тонкі абсыднявны нажы, якім 6 траўня 1983 году была пасльхова праведзеная апраценія. «Абсыднявны інструменты, — дзяліўся сваімі ўражаннямі хірург, — у шмат разоў вастрышы за нашыя хірургічныя скальпэлі з адмысловымі лёзы калі-небудзь стануць неад'емнай часткаю інструмэнтары пры правядзеніі некаторых тонкіх апраценіяў. Магчыма, іх будуць выкарыстоўваць пры апраценіях на вочы ці плястычных апраценіях, інакш кожучы, там, дзе патрэбная вострая рэжучая частка. Бо вастры каменнаага скальпэля мае таўшчыню усяго ў дзесяць малекулярных пластоў, яно вастрэйшае за стальное ў некалькі разоў».

Хірург у сваіх прагнозах не памыліўся. Не прайшло і году, як у Вашынгтоне была створаная фірма, якая занялася вытворчасцю скальпэляў з абсыднянью.

У якасці прыкладу надзеінасці і трываласці старажытных прыстасаванняў варты прывесці назіранын брытанскага эксперыменттара Тымаці Севярына, які ў 1977 годзе паўтарыў плаваныя легендарнага абата Брэндана. Абат з 17 манахамі ў VI стагоддзі на скураной лодцы з Ірландыі праз Ісляндыю трапіў на востраў Ньюфаўндленд. На дакладнай копіі лодкі старажытных ірляндаў у чэрвені 1977 году, затраціўшы больш за тры месцы на пераадоленіе 4700 км у ільдах, завірухах і туманах, Тымаці Севярын пасльхова закончыў эксперыментальнае падарожжа. Пра іншыя варты ўвагі ўянікі плавання Яраслаў Маліна пісаў наступным чынам: «Чым далей плыла экспедыцыя Севярына, тым больш відавочным становілася тое, што сучасныя інструменты і матэрыялы наўрад ці могуць спаборнічаць з копіямі сярэднявечных. Мышкі і ўпакоўкі з плястычных матэрыялаў лопаліся і прапускалі воду, металічныя інструменты і дэталі, нягледзячы на кансервацию, іржавелі і ламаліся. Іх замянялі дрэвам, скураю і лініяным палатном. Абалонка ж корпусу лодкі таўшчынёю 6 мм ад сутыкнення з марской водой паступова машнела, сцягвалася і не прапускала ні краплі воды».

Намагаючыся ўдасканаліць арганізацыю і эфектыўнасці дасыльчай працы, археолагі-эксперыментары некаторых краінаў стварылі свае навукова-дасыльчыя цэнтры. У большасці выпадкаў дзяля гэтай мэты былі ўзноўленыя старажытныя паселішчы, жыцьцё ў якіх має максимальна набліжаны да прататыпаў.

БАТСЭР-ХІЛ

Вядомы ангельскі археолаг Пэтэр Рэйнальдс у 1972 годзе на высокім пагорку Батсэр, што калія Портсмута (Англія), заснаваў эксперыментальнае земляробчэ паселішча жалезнага веку. Паводле задумы Рэйнальдса вёска мела быць абсалютна ідэнтычнай пасёлкам старажытных кельтаў.

У ваколіцах Батсэра і сапраўды калія 2300 гадоў таму жылі кельты. У эпоху жалеза яны рассяіліся на вялікай частцы Эўропы. Сьветлавалася вусачы, высакарослі і храбрыя воіны, якія зачэсвалі свае хвалістыя валасы назад, былі адначасова бязмежна гасціннымі і шчодрымі людзьмі. Рымляне іх называлі галамі. У I ст. да н. э. гальскія плямёны пасля працяглай вайны былі заваяваны рымскім імператарам Юліем Цэзарем, а пазней канчаткова асмільяваны іншымі народамі. Вольналюбівы ірлянды лічачы

археалагічны

ЖЫВАЯ

зўрапейскага дзіка і тэйліворцкую сівінню, якая лічыцца самай старажытнай пародай у Англіі.

У Батсэр-Хіле сеюць, зъбираюць і апрацоўваюць ураджай так, як гэта некалі рабілі кельты. Пэтэр Рэйнальдс пасыля шматгадовых эксперыментантў адзначаў, што зерне, якое яны вырошчвалі і зъбіралі старажытнымі способамі, зъмяшчае значна болей, чым сучаснае зерне, пратэзін, кальцыю, фосфору, калію і іншых неабходных чалавечаму арганізму элемэнтаў.

Атрыманыя прадукты Рэйнальдса і ягоныя съяды выкарыстоўваліся для прыгатавання ежы, якой маглі харчавацца старажытныя людзі. Праведзеныя дасыльданыні дазваляюць істотна дапоўніць археалагічныя і этнаграфічныя звесткі. Напрыклад, спэцыялісты прыйшлі да высновы, што старажытныя земляробы мелі вельмі багаты і карысныя для чалавека рацёнія прадуктаў харчаваныя. А еже, прыгатаваная старажытнымі способамі і з адпаведных прадуктаў, вельмі часта захоўвае пратэзін 2 разы болей, чым цяпер.

Аднаго разу Пэтэр Рэйнальдс нават паспрабаваў, карыстаючыся архайчнымі рэцептамі, зварыць піва. Даўно вядома, што ўжо старажытныя шумеры ў III тыс. да н. э. варылі 8 відаў ячнага, 8 відаў пшанічнага, 3 віды зъмяшанага піва.

У Батсэр-Хіле археолагі ткуюць тканины на старажытных вэртыкальных варштатах. Воўну атрымліваюць бяз стрыжкі, шляхам вычэсвання поўсці ад тых жа соау. Гарчкі лепяць без ганчарнага круга. Эксперыменттарам нават удалося ўзнавіць працэс лепкі вялікіх, вышынёю амаль у 1 м, пасудзін для захавання прыпасаў. Археолагі Батсэр-Хіла цалкам

паводле касцяных матэрыялаў атрымалі ўсё цыкл працы ганчара ў старажытнасці: ад нарыхтоўкі гліны, яе захавання, да лепкі і ўпрыгожвання посуду, аблапу яе ў спэцыяльных горнах...

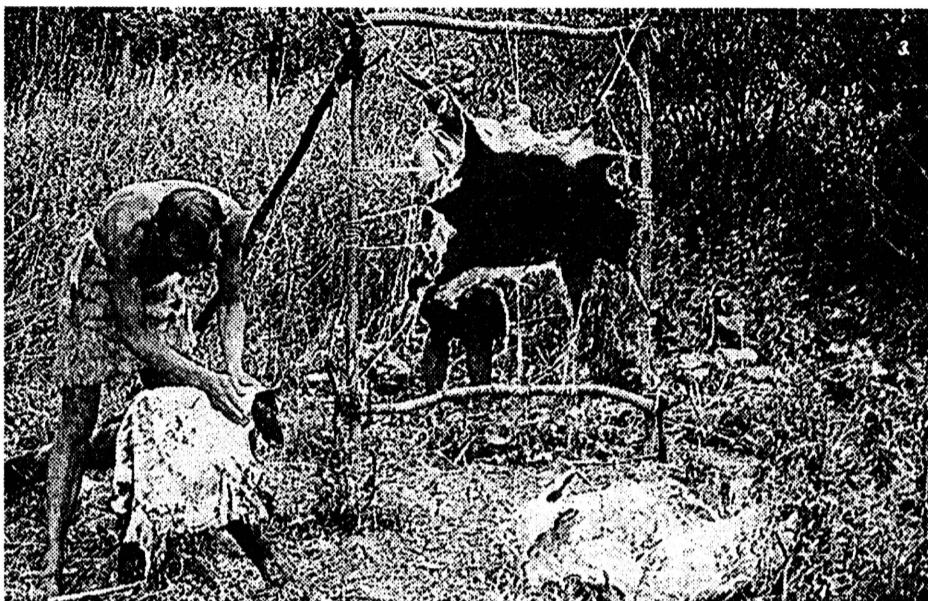
ЛЕЙРЭ

Гістарычна-археалагічны цэнтар у Лейрэ (Данія) быў створаны ў 1960-х гадах дацкім археолагам Хансам-Оле-Хансэнам. Задуме Хансэна папярэднічала падрыхтоўка і здымкі незвычайнай передачы дацкай тэлевізіі. Ён і яшчэ трох студэнтаў факультэта археалёгіі браліся на вачах тэлегледачоў збудаваць дом эпохі жалеза, дакладна паўтараючы археалагічную вядомыя ўзоры. Паводле сцэнара ў фінальнай передачы дом спальваў.

Праз 2 гады амаль 90 чалавек адгукнуліся на просьбу Хансэна паўдзельнічаць у не-

АДКРЫЦІ СВЕТУ

АРХЕАЛЁГІЯ

звычайным эксперыментам — пабудаваць у Лейрэ, што ў даліне Гертхадален пад Ка-пэнгагенам, дагістарычную вёску. Аснову паселішча ў хуткім часе склалі шэсьць будынкаў, дзе спэцыялісты заняліся эксперыментальнай дасыледчай працай. Побач звязаліся «дагістарычныя» палі, лугі, на якіх пасыўліся статкі старажытных хатніх жывёл.

Жылья і гаспадарчыя пабудовы Лейрэ — копіі будынкаў V ст. да н.э. — V ст. н.э., съяды якіх знаходзілі дацкія археолягі пад час раскопак. Аснову съценнаў у дамах складалі вэртыкальна ўкапаныя слупы, якія перапляталіся вербавым гольлем. Паверхня съцен пакрывалася сумесью глею, пяску, гною і вады. На будаўніцтва аднаго доўгага дому, які археолягі ўзнавілі ў Лейрэ, старажытныя людзі эпохі жалеза маглі траціць сама меней год. Зімою нарыхтоўвалася драўніна, абчэсваліся бярвені і жэрдкі, на замерзлыя возеры рэзаўся чарот для страхі. Летам узводзіўся дом. Спачатку ўкопваліся слупы. З дапамогай скрученых вяровак, скуранных пасоў майстраваўся каркас хаты, які аблазвалі глеем і накрываў чаротам...

Што застаецца ад хаты эпохі жалеза пасыля пажару? Дацкія археолягі наўмысна спалілі адзін з эксперыментальных будынкаў жалезнага веку. Спэцыялісты вельмі часта пры раскопках знаходзяць рэшткі пажарышчу. Цяпер яны мелі магчымасць удасканаліць практику «чытання» съядоў спалення. Напрыклад, эксперымент дазволіў съцвердзіць, што пры пажары посуд можа змяніць колер у залежнасці ад таго, якая страха ўпала на яго. Ад полімія саламянай страхі посуд чырванеет, а ад дзірвана, травы — чарнне. Заўважаеца, што дубовыя слупы прагараюць на такія глыбокія, як ясеневыя.

У Лейрэ ежу гатуюць старажытнымі способамі. Мяса, напрыклад, — на гарачых камініах. Перад прыгатаваннем яго соляць і закручваюць у шырокія лісты.

Жыхары Лейрэ носяць адзінне, якое робіцца паводле старажытных узору. У Скандинавіі, як нідзе ў іншых месцах Эўропы, дзякуючы кансервуючым якасцям дубовых калодаў, у якіх хавалі людзей, добра захаваліся рэшткі адзіння эпохай бронзы, жалеза, сярэднявечча. Археолягі рэканструявалі абутик, спадніцы, плашчы, шапкі, паясы і нават сеткі для ўкладкі жаночых валасоў.

Жанчыны ў Лейрэ ткуць тканіну на старажытных прыстасаваннях, фарбуюць адзінне расыліннымі фарбамі, носяць скуранные абутики, якія шнуроўцца знутры сенам, воўнаю. Спадніцу робяць, як і ў старажытнасці, з адзінага кавалку тканіны. Жанчыны нацягваюць спадніцу

копію прыстасавання для ворыва ў 300-х гадах да н.э. Менавіта дацкім археолягам належыць прыярытэт у эксперыментах са старажытнымі способамі апрацоўкі глебы. У тутэйшых балотах адшукана мноства прыстасаванняў старажытных земляробаў.

Пазней у Лейрэ, акрамя ўласна вёскі жалезнага века, узьніклі адміністрацыйныя, вучэбныя будынкі. Лейрэ стала не толькі цэнтрам навуковадасыледчай працы, а і «службай для школы», «службай для грамадзкасці». У 1970 г. археолягі запрасілі ў Лейрэ некалькі дацкіх сем'яў, якія захацелі пажыць у дагістарычнай вёсцы. Ім так спадабалася імітаваць старажытнае жыццё, што некаторыя згадзіліся застасцца ў хатах жалезнага века на зіму.

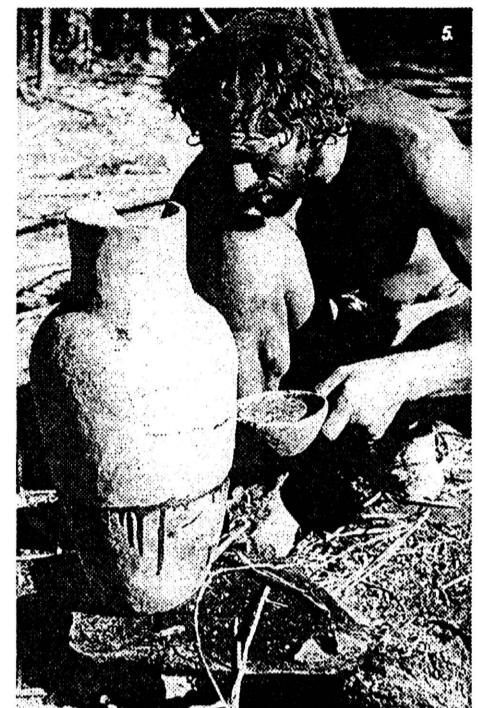
Ад таго часу ў Лейрэ прыяжджае вучыца шмат дзяцей. Школьнікі пад кірауніцтвам інструктараў працуяць у майстэрнях, вучыца старажытнаму ткацтву, лепіць і адпальваюць посуд, куюць жалеза, працуяць на палях, даглядаюць хатніх жывёл. Адныя жывуць у Лейрэ працяглы час, іншыя прыяжджаюць на экспкурсіі. Адначасова спэцыялісты ладзяць курсы для студэнтаў, настаўнікаў, адкрываюць выставы.

ДЗЮПЭЛЬ, АВЭРТАН-ДАҮН...

Нямецкія эксперыментаторы ўзнавілі жыццё сярэднявечнай вёскі XII-XIII стагодзідзяў у Дзюпэлі (Нямецчына). Вёскамузэй быў заснаваны тут энтузіястамі пад кірауніцтвам Андрэяна фон Мюлера. Яго праект пачаў актыўна рэалізоўвацца пасыля, здавалася б, алягічнага звароту: «Заплаціце, і вы атрымаеце права працаўцаў у нас задарма». Эксперыментаторамі з Дзюпэля спрыялі супрацоўнікі Лейрэ, якія дапамаглі пабудаваць першы сярэднявечны дом. Насельнікі Дзюпэля з задавальненнем апранаюцца ў адзінне вясковых жыхароў XII-XIII стагодзідзяў. У вёсцы, адраджаючы сярэднявечнае жыццё, ткуць тканіну, робяць драўлянае пабытавае начынне, гадаюць авечак і вырошчваюць хлеб...

У графстве Уілтшыр у Авэртан-Даўне (Вялікабрытанія) ангельскія археолягі праводзяць незвычайны эксперымент з разбурэннем культурных напластаванняў. Дзеялі гэтага была збудаваная копія старажытнага вала і рова. У вал і каля яго археолягі наўмысна зъміясцілі скуранные і драўляныя речы, крэмень, посуд, косткі і г.д., каб пазней, раскопваючы, даведацца, як яны якасна зъміняюцца пад уздзеяннем ветру, вады, зъмішчэння пластоў. Вал раскопацца і будзе раскопацца далей праз пэўныя інтэрвалы часу: 2, 4, 8, 16, 32, 62, 128 гадоў.

Нэалітычную вёску ў Алерсылеве (Данія) археолягі збудавалі яшчэ ў 1958 годзе. Тут эксперыментаторы зрабілі шмат назіранняў пад час працяглага працавання ў рэканструяваных будынках.

Каля дацкага гораду Орхуса на плошчы каля 100 га археолягі ўзнаўляюць цэляя комплексы пабудоваў старажытнай і сярэднявечнай Даніі, у тым ліку пасёлак вікінгаў.

Побач з рэканструяванымі будынкамі, валам, брамаю і сыценамі гарадзішча I тыс. да н.э., палярд возера ў польскім Біскупіні можна пабачыць вынікі эксперыментатарскай дасыледчай працы мясцовых археолягаў. Эксперыментатарства ў Біскупіні мае даўнія традыцыі.

Яшчэ ў 1930-х, калі вяліся раскопкі гарадзішча, тут началі праводзіць эксперыменты з апрацоўкай драўніны, костак, адліўкай бронзавых вырабаў. У Біскупіне, імітуючы старажытныя заняткі, склі дрэвы, пякі і варылі ежу. Як вядома, Біскупінскае гарадзішча загінула пад час аднаго з варожых нашэсцяў у часы жалезнага века. У 1939 годзе напад на паселішча з'мітавала група ўдзельнікаў эксперыменту, выкарыстоўваючы адпаведную копію зброі і прыстасаванняў.

У Біскупіне становіща надзвычай ажыўлены і людна ў час спэцыяльных фэстываляў. Тады адбываюцца шматлікі эксперыментальныя акцыі з удзелам ахвотных. У 1996 г. на адной з пляцовак я бачыў тоўстое дрэва, якое спэцыяльна прывезлі ў Біскупін для эксперыменту. У адзін з чарговых фэстываляў плянівалася выдзёубаць з яго човен.

У Беларусі пакуль німа эксперыментальны археалёгі. Адзіны эксперымент, які праводзіўся да таго ж археолягамі з Санкт-Пецярбургу, адбыўся пры раскопках знакамітых краснасельскіх шахт пад Ваўкавыскам. Сутнасць яго заключалася ў вызначэнні способаў і затрачанага часу на выкопванні шахты людзімі эпохай каменя і бронзы. Цэлай галіне сучаснай археалічнай науки застаецца ў нас нязведанай, а таму кожны, хто адважыцца ёй займацца, будзе варты пашаны айчыннага пачынальніка.

Пранікненне ў старажытнасць праз яе «ажыўленыне» мае на толькі вялікае навукова-дасыледчае значэнне. Колькасць эксперыментальных паселішчаў, якія імітуюць старажытнасць, хутка расце. Для многіх людзей жыццё ў вёсках жалезнага века становіща ня толькі адкрытымі дагісторыі, але відавочнымі актамі пазнання сучаснай цывілізацыі. Паступова прыходзіць перакананне ў тым, што сучасны эўрапеец ня ўмольна аддаляеца ад свайго першаснага асяродзья: прыроды і рэальных чалавечых адносін у грамадзтве. Магчыма, праз асяродкі старажытнасці многія людзі зробяць першы крок да разумення чалавечай існаўствы: мы павінны жыць у гармоніі з прыродай і іншымі людзьмі свайго грамадзтва.

Мікола Крыўальцэвіч

Ілюстрацыі:

1. Эрат Калахан з абысдыяным скальпелем.
2. Лейрэ. У хате жалезнага века.
3. Лейрэ. Эксперыментаторы ў адзінне эпохі бронзы.
4. Флева (Галандыя). Эксперыменты з апрацоўкай скury крамянёвымі касыяльнымі інструментамі.
5. Флева. Эксперыментальнае ганчарства.

Алесь Адамковіч

Палае сусьвет,
Нараджацца вечнасьць.
Мы прыходзім сюды,
Каб паміраць.
Міх пустатой і съмерцо
Жыцьце пралігает.
Як сумна.
Як се наведама яшча.
Колікі гасці зорак
І колыкі народзіцца зноў?
Міх чым пралігае іх жыцьцё?
Дзе башка сусьвету?
Ці мёрты ён,
Як і сама касымічна бездань.
Змаганыне за жыцьцё,
Ці за існаванье?
Міх паміраем ў адыходзім?
Башка-космас!
Дзе скаваны твой воблік?
Зыніка зъяніне вачай.
Пзунка зъяніне.
Лагас сусьвет.
Зыніка ісціна.
Вечнасьць зъяніна вечнасьць.

Андрэй Аляксандраў

Неадбытнасьць прасторы маўклівай
сыцінай
Паўтасе міх каханьнем і съмерцо.
Дождь халоды ў душу мне сталевай
імглой.
Ірве очы калючое веңце.

Адагнаўшы ад сэрца халодны
паўзірок,
На жыцьцёвасе, гразкае пожні
На шляху да цябе я раблю новыя крок,
І я ведаю: ён – не алоні.

Аляксандар Антончык

ЗІМОВАЯ ДАРОГА

Тугу каб разьвяцьця
А з ёй і неспакой,
Я кіну ўсе і еду
Да матулі радной.

Астайленае горад
У сімце зынкае,
Яго прыгажосць
Крамайду зъяніне.

Блакітнае неба,
Блакітнае зямля,
Сумёты іскрыстыя,
Лес з крышталі.

Пунсовая сонейка,
Зеленыя яблыні,
Чырвоныя гронкі
На лапках рабіні.

Варон чорныя зграі
На срэбных сухах,
Жаўдечыны копыні
Саломы ў шоках.

Празрыстыя хмары,
Сінюткі мароз,
І вучы з сенам
Загружаны воз.

Ад колераў гаммы
Прыходзяць спакой,
Прыемныя думкі
І съветлы настрой.

Павеіцы цхююць,
Яхіз закрываю,
І ў мроях квітнікою
Май успаміна.

Таціана Барысава

ВЫГУКНУЦЬ

Выгукнүць з болем душу,
Занатаваць на паперы,
Пусцицы шматкамі па ветры,
Карбалкімі па вадзе,
Попелам па вагні,
Зернен убіць у земельку!
Толькі тады
Атрымаш плён,
Што разарве
Зачарараване колца
Тваёй нездзядысьнільнасць.

Аляксей Бацюкоў

СЛАВЯНСКІ БОГ

Чуй грукат ног, Дняпро, Анега!
Чуй, племяны славы, грукат ног!
Ідуць аслікі біца з небам.
Ідуць празь лес, дрыгу і лог.
Лікуе кожны крок наўэрэд.
Імкнущыя плећи зрушыць столь.
І коней цхюкі раскалыт.
Нацягніе на нібёсі голы.
Бургыца моц жалезні сунін.
Рыпчыца далоні, сыціўцы лук.
Паміх Людзім і Небам – клін.
Шаленые вочі Шаленые рук.
Ідуць. Глынавае іх смуга,
І там – маланка б'е ў шчыт.
Стрэл дўгіх чорная пурга.
І я міх іх, і меч мой сыт.

Наўсыцяж, наўзыёт удары, кроў,
хрып рухаў, буд, агонь і гом,
лязо ў лязо, пот родзіць роў,
пот паліць локці, стома, звон,
аблокі ўкол, і р-р-раптам... лёт.

Уніз белі. Там – зямля.
На полі сінега. На рэках лёд.
Глядзіце, людзі, гэта – я!
Він там, збоч лесу – горад мой.
Лічу туды.
Зямля ля ног.
«Як вы ту, людзі?» Зынізу –
«О!»

Браткі, зірніце, гэта ж – бог!..

Грамадфон.

Andruś Bielavoki

T.Z.

ČAS HUKAŪ

Ту вуčyš novyja akordy
На nienastroyenj hiltary,
A palcy sluchacača ni chodčū
I struny nieku pažnikali.

Ja zrenki vusnami padrapau
I stau hladzec praz jich u huk.
Ja ūsmichnu lazu pahardy
I padarju niebu ruchi.

Ja znoi vuču latač hadzhihnik
Uviersch. Da zor, što świeciač z lužyn.
Na stol napakali chviliny,
Jich stalaktyt ciabie prudyšč.

Tvajch sušvietnych slovaū huki
Irvuči barabany pieraponak.
Ja zapluto ū kasički ruki,
Kab bolš nia hravč miljad ramonak.

Čiabie melodyja abdymie,
I recha razlamaje rachy.
I chvalaj struny sloū zastynuč,
Kab byc papietimi sa sceny.

Аляксей Бруй

...

На вуліцы Падгорнай
Гулялі мы ўдваі,
І рок-н-рол мажорны
Нас прывадаі ў рух.

Стаміўшыся ад танцу
Сядлі мы за стол,
Каб, адпачынкі крху,
Зноу станьшы рок-н-рол.

I покупу рэйв ігралі,
Я соўгат «Залпак»,
I ў полуцімнай залі
Была ты Жанай д'Арк.

Пад падаўшы абаранду,
Са сыцігамі па руках,
На чале прымесы бандай
Ішла ты па касціцах.

Усё гэта убачы
Я ў тваих вачах.
I, смеючыся, зазначыў:
– Ни верце слову «жах».

Уладзімер Васількоў

...

Я сплаткаўся з табой на Альме,
Дзе зьдзядысьніца дзінёй сны,
Ты блукала ў нібеснай даліне
Недасягненія, съятвой вышыні.

Мне здалёк тава посташа съвіціла,
Соніца бу́шы зъяніла ясны твой,
Ты заіміла нібёсай съяніцы
Некранутай сваёй красой.

І ляцеў я, нібесамі п'яны,
Як на крылах ваксовых ікар,
I адчуу: я навек прывакаі
Да цябе і з сонечных мар.

Я сказаў: «Будзь маё, Вэнэр».
Мы з табой узімісясь да зор,
I тады назаўжды я паверні
У маладога каханья прастор.

Марта Гамановіч

...

Бацькі з магіл цяплом дыхнулі.
Ул. Каракеўчік

Навошта вас у мармур і граніт?
За што гакі глыбы на галовы?
Хоць голымі сэрцамі прыпадзі да пліт
Ня чутна, не даходзяць вашия слова.

Куды лягчай, дзе дыхае зямля,
I крхкімі міталічы ці драўляны.
Прысадзяш, тукща думкі спакавала,
I родных душ бальзамам гоші раны.

I ўспомніца, як прадзед загадаў:
«Унучак, сын, што б ні казалі людзі –
Мне толькі крхкі пастваце. Божа кроў.
Бак большыя ногога – будзе ішчынц грудзі».

... Вось нават птах гніздзечка зыві,
Смоўж, муравейка... Да шыпішыні
водар.
Бач, як жыцьцё той чалавек любіў,
Што я на тым съвеце не згубі
свадобы.

Volha Haūrylcuk

...

Jak lohka... Nia bačyč i žyc...
Ciajež — pamierci dy ūbačy.
Za chold ciaplon addziacyč.
Jak lohka... Nia bačyč i žyc.

U dumkach svajich adznačyč.
Što vartaju ūvah, što — nie...
I cieť, što imčaiča pa scianie,
U dumkach svajich adznačyč.

Čamu, pa čyjo vinie
Skladana raspišučy vočy?..
Nia čutny holas praročy
Čamu, pa čyjo vinie?

Аляксандар Голуб

...

НОЧКА

Мільганула зорачка –
Ды тага пралапа,
Цёмна-цёмна начока
На двары настала.

Цішынія навакол,
Не чувашь нічога,
Толькі подых ветрыка
У пол мададога.

Тут з-за хмары месячык
Выкаўцяся раптам,
Паміграў гарэзліва,
Зь неікінія нават жартам.

Ціха засымяліся
Под вакон близкімі,
Зашаптаў лагодна
Цар-дубок прыгожы.

Зашумелі вербы
Над ракой спакойнай,
Узыняліся хвалі
На вадзе халоднай.

Ночка мая любія!
Сыцігамі чарніца,
Як цібя люблю я,
Міляя сysterца!

Ала Кажэра

3 TABOI

...

Шлюбы месяц алів таполяю,
Покін белага пуху вясной,
Адрачомся ад хатніх няволі,
Будзем вольнымі сеньня з табой.

Паблукаем алеяямі парка,
Ен і той, і ніялоўна ю той,
I з маленечкіх рэзітак-агаркай,
Свечку нашу запалім з табой.

Загарыцыя жа на успаміна,
Што пльвучы з маладысі ракой,
Пад мядовыя кроплы буштыну
Мы далоні падставім з табой.

Клейкі пах у алеі таполяю,
I гады, быццам наша віна,
Прагу спозыненых мрояў сплатоці
Лёгкімі крокамі студзенка-вясна.

Мікола Канановіч

...

Сын дачасна сышоў,
па-ангельску, без развітаньня.
Чорны колер палéп
месяц ляты пакрыўдзіў убранинем.
Як ведаю, як амнуўся
міх сеньня і ўнора?
Горы будуны смага –
як праца
зімой чорнага поля.
Прыйтамі без слова «бываў»
не пачае Другі Канец Свету.
Сядроўнікі адчай
злым надрываем занесены ветру.
Бліскавіцай наўчыціц чужых
спліяющыя нэрви.
І гаранс зноў вчарніяны масты,
гукі словам апошніх – пусты
зымет у доме і ў сіры...
Сын дачасна сышоў.
Шэрэй раніцай
выху ўздыжысіненія
да нуля, на што
намаганы працягу мене зьвёў
падарункам
да дні нараджэння.

Андрусь Клікуноў

...

Пляшчоты край мой сінявікі:
Лісь, азёры, мурагі...
Пазлачаныя аблакі
Ды не убраўныя стагі...

Бярозак белых сарамлівасць
Ды задуменасць тых ялані,
Гучару чёмнага цватлівасць
Спакой души нісць адзін;

Бусыліны клёкат, шэлт крынічкі,
Вільготны водар журавін,
Прычараваныя сунікі
На ўскрайку гулкіх баравін.

Мяне паклічыць краівы
Можа наяве, моха ў сіне
У край мой съветлы і адкрыты,
Паклічыць ў беларусь мяне.

... Вось нават птах гніздзечка зыві,
Смоўж, муравейка... Да шыпішыні
водар.

Бач, як жыцьцё той чалавек любіў,
Што я на тым съвеце не згубі
свадобы.

Trasianula hatu,
Rascidala strzku –
Gta hotsz гарматай
Ljanum dleja simekhy.

Komin razvalisya,
Vylezelis shiby,
Nechy lamant zlysius
Z rezhitcam silby...

Dy adno yuko zwanzhne
Ad shirokai pechi,
Na koyi ad ranina
Pamirau starca...

Kroj czycz zhalena,
Selysy idyur rakojo...
Havat perad skoniam
Ne daduy spakojo...

«Patrynya... Wola... Tak budze lepej...
Gistorya uwazhacy i nas apraudae...
I wosko upecka swiay miedz kidev,
I belaly farby usc meney, meney...»

«Majloch ganybaka aishceruhy zuby,
Chye u skroni krovki cjakki beg.
Ja yko banchy... moj horstki... moy
lubby...»

«En pryscysye myne da sieye.

Palicy uwip'ouca u plechy,

Chyrvany paczca na sypine.

I shaleny, nechalavetschi.

Blyask mieni wachz ne minie.

«Maj sluzhka... kraska... dzayuchynka...»

I nagajkai pakhadu ny uyci!

... Ja asusana da kroplik skarynka

Budu lyjaca i kryatcha.

«En rascyscia mae sinia wusnesi,

Ni vytymaushy judasci enk...»

Марыля Лагодзіч

...

Там восень малое горад
пікельным крывавым стрыжнем.
I ветра патхінія холад
зрывае апошнія вішні.

I вішні – вільготныя вочы, –
трапляюць пад ногі музых.
А сэрцы ў абдымках нічы
съняць сны аб бязлаздзіці крикай.

Крыкы! Нічыя будзе раха

Аляксей Бруй АДЗІН СТРЭЛ

Ахвярную В.С.

Спэціяльная група S.A.S. ці, як іх правівали, «тунельныя сабакі», шукала паўстанцаў у пічорах на Пн.-Усх. ад гораду. Пічора было некалькі, і за якім начыз быў агледжаны ўсе, акрамя самай вялікай, якая пранізвала гару наскрэб і мела шмат розных хадоў. Гэтай ноччу было вырашана агледзеці яе.

На гэты раз тактыка была такой — наперад пасылалі аднага салдата, за якім потым ішла ўся група. Гэты салдат павінен быў бяспумна прабірацца па тунелі і, калі што зауважыць, вярнуцца назад да групы, якая на пэўнай адлегласці рухалася за ім.

Сёньня ён сам вызываўся ісці наперад. Ён ніколі не баяўся съмерці і сам шукаў небяспекі.

Ён, крадучыся, прайшоў уздоўж съцяны наперад. Ён ішоў так ціха, што нават сам ня чуў сваіх крокуў. Цішыню калі-нікі парушаў толькі капеж.

Прайшло шмат часу, перш чым ён пачаў нейкі гоман. Ён застыў, а потым пачаў паволі красыціся далей. Завярнуўшы за рог, ён убачыў слабы праменечкі съявіла, які выбіваўся зь нейкай шчыліны ў съцяне якраз на ўзроўні яго вачэй. Ён прыпаў да яе.

Гэтая дзірачка была шчылінай у дзіверцы, што закрывала ўхад у невялікі грот. Гэтая дзіверка была так замаскаваная, што адрозніці яе ад съцяны было б немагчыма нават пры съявіле дні.

У гроце вакол газавай лямпы сядзелі паўстанцы. Усе яны былі апрануты ў сваю дзіўную ўніформу. Павысішы галасы, яны аб нечым спрачаліся. Ён пераводзіў позірк з аднага паўстанца на другога. Іх было няшмат — чалавек дзесяцца.

Ён ужо хацеў вяртацца назад, каб прывесці астатнюю групу, як вочы яго спыніліся на адным з паўстанцаў, што сядзеў да яго сынай, і якому нешта расказаў сусед. Ён ня мог адвесці свайго позірку і ў той жа час не разумеў, што прыцягнула яго ўагу. Паўстанец быў апрануты як усе іншыя, твару яго не было відаць. Адзінае, што адрознівалі яго ад іншых — гэта крыху даўжэйшыя валасы, якія выбіваліся з-пад фуражкі.

Аднак чым больш ён глядзеў, тым больш холад апаноўваў яго цела, так, што ён ня мог нават варухнушацца. Тут паўстанец павярнуў галаву і засмыяўся. Гэта была дзяўчына! Гэта была Яна!

Для яго ўсё было скончана. Тая пустечка, тое дно, зь якога ён ледзіве выбраўся сем гадоў таму і потым нават баяўся пра гэта думаць, заглушаючы думкі тынчнём і альгаколем, зараз цалкам заглынула яго. Ён пачаў задыхацца і заплюшчыў вочы — у цэнтры паплылі жоўтая круг, а затым ён панёсся па нейкім тунелі, а наступрач яму нёсся цягнік, яны сустрэліся, і цягнік увайшоў яму ў вочы і сутикнуўся зь ягоным сэрцам.

Ён апусціў руку, выцягніў пісталет, паднёс да скроні і націснуў на курок...

Праз некалькіх хвілін тут ужо былі салдаты. Яны асьвяцілі яго ліхтарамі і аслуяпнелі ад зьдзіўлення. Цішыню парушыў камандзір:

— Халера! І знойшоў жа месца.

— Хто б мог падумаць, — прамовіў нехта з салдатай.

— Ды чорт зь ім! — выляяўся камандзір. — Але ж ён сваім стрэлам распушкай усіх паўстанцаў. Адзін стрэл — і ўся апэрацыя палацела к чорту. Зараз гэтых бандытаў ня зловіш. — Ён сплюнуў.

— Забирайце яго і пайшлі адсюль!

Яны моўкі пайшлі назад. Кожны пра нешта думаў, і толькі яго сябра ўвесь час шантай:

— Адзін стрэл. Усяго адзін стрэл...

А ў некалькіх мэтрах ад іх, за тоненькай дзіверкай сядзелі акамяняльны ад жаху паўстанцы. А пасярод іх, калі патушанай лямпы, з куляй у сэрцы ляжала Яна. З куляй ад адзінага стрэлу...

Карстэн Лінднер СЭКУНДНАЯ СТРЭЛКА

Сэкундная стрэлка мае сваё жыццё, якое даволі доўгае, адну хвіліну — дакладна! Дакладна, але не прыблізна, ці прыкладна адну хвіліну. Яна ідзе і ідзе.

Цік-так, гучыць яе крокі дакладна ў таходзе, хвіліна за хвілінай, гадзіна за гадзінай, дзень за днём, месяц за месяцам і год за годам.

І кожную хвіліну яна сустракае пэўныя прыпынкі. Шэсцьдзесят дакладных прыпынкаў, якія яна праходзяць. Штораз кожную хвіліну. Адна хвіліна для яе як дзесяць. Месяц праходзіць за адну гадзіну. Год за дзень. Дзесяць дзён — дзесяць гадоў і сто дзён як цлае стагодзьдзе.

Яна не перажывае чагосяці новага, не, дзень заўсёды пачынаецца з аднага і таго ж.

ЭПІКОН

Яна ня мае таксама спакою, таму што кожны яе крок не перапыняецца ні на сэкунду. «Ты можаш успомніць свой апошні водлуск за ста мінульых стагодзьдзяў?» — пытаецца яна ў хвілінай стрэлкі, аднак тая яе ня можа зразумець, таму што хвілінна стрэлка жыве ў другім тэмпе, і малая стрэлка з'яўтаецца да яе незразумела хуткім словамі.

Яна нарааза кругі на майм гадзінніку далей, ні з кім не размайляючы.

Для таго, каб паказаўча час на майм гадзінніку, жывуць тыры стрэлкі.

Яны штодзённа адбіваючы дваццаць чатыры гадзіны. Яны не атрымліваючы адпачынку і ніколі ня скардзяцца.

Аднак як мала ім надаецца ўвагі, усім гэтым маленькім стрэлкам у гадзіннікам міханізме. Зубчатыя колцы гавораць стрэлкам, калі і як яны павінны рухацца. І жыццё ў гэтым маленькім съвеце кручыца ў сваім коле.

Някага прагрэсу на плянінце. Гадзіннік. Сэкундная стрэлка майго гадзінніка аднойчы хадзела забіць сябе, аднак я змог яе выратаваць. І вось яна зноў здаровая, і я адчуваю яе, калі па вечарах я кладу сваю руку пад галаву. Цік-так, цік-так, чую я тады яе крокі і адчуваю сум, цік-так, цік-так.

Пераклад зь нямецкай Конана Пятра, Конана Сяргея

Алесь Менскі

УЛЁТКІ

Вы жадаецце, каб я распавёў пра тое, як мы з Андрусём хадзілі вешаць улёткі? Калі ласка, я раскажу. Няма проблемаў. Хоць, зрешты, праблемаў хапае, і вы зараз зразумееце, чаму.

Разыўца на улёткі няцяжка. Дзе я іх здабываю? Магу сказаць канкрэтна — у пэўных людзей у пэўным месцы. Будзецце мець вольны час — завітайце.

Для таго, каб раззвешваныне улётак было ня толькі карысным заняткам, але і задавальненнем, треба загадзіць падшукаць сабе месца для

працы. Тады не давядзенца блукаць у прыцемку. Лепш за ўсё для працы надаецца мур. Ён павінен быць дастатковая гладкім (пасправубіце прыклейць улётку на шурпатую паверхню!), досыць высокім, каб можна было высока klejць улёткі — так іх больш складана зьдзерці, доўгім, каб было вялікае поле для дзейнасці, ды сьветлым, пажадана белым, каб улётку было бачна здаля.

Пасыль ўтомуных кружляннів па горадзе мы з Андрусём нарэшце набрылі на прыдатны мур.

Дзеяла пасыльхавае працы патрэбны адмысловы клей, які я трymаў пры сябе ў адмысловым цюбіку, а Андрусу ў адмысловым слоіку. Аднак напаўпразрыстая бясклернная маса ніяк не хадзела вылазіць з цюбіка і толькі злавесна чвякала ў адказ на мae высілкі. Андрусь парадай мне схаваць цюбік у кішэню, бо, маўляў, па такім мадзе не атрымаеца.

Мы ўзяліся за слоік, але клей, відавочна, вырашыў атабарыца надаўга. Разьюшаны, Андрусь так страстаўнай слоік, што гразкае рэчыва, якое прызнала нарашце сваю паразу, шчодра заляпіла паверхню улёткі ды джынсы майго сябра. Такім чынам, коштам цяжкіх ахвяраў, улётка была трывала прымыкаўшы да муру. У выніку слоік быў пусты, нібы яго сабака вылізаў (не пазайздрысці ён бы таму сабаку).

Андрусь, які канчаткова ўвайшоў у ролю генератара ідэяў, парадай мне праверыць, ці адагрэўся клей у цюбіку. Сябра нібы ў кішэню глядзеў: у цяпле клей палагаднёў, дараваў мне ўсё быўшыя крываўды ды з камфортом расыцэўся ў куртыцы. Такая ідэя не адпавядала майм плянам, і я пачаў спраўджаць нахабніка вонкі невялікімі порціямі, карыстаючыся ўласнай далоньню. Андрусь падстаўляў улёткі, а я шчодра іх змазаў. Уесь працэс нагадаў прыгатаванье вячэры для лялек у мясцовай пясочніцы гадаванцамі ясьляў-садзіка №6.

Нарэшце мур быў вытанчана аздоблены паўтүзінам улётак. Калі мы з мастицкім задавальненнем аглядалі сваю працу, выціралі аб бэтон руки ды спрабавалі ня думаць пра нескарыстанныя улёткі, якіх, па самых пагярэдніх падліках,

налічвалася каля сотні, нас асьляпіла съвято фараўды аглушыўвой сырэны, густа перасыпаны першакляснымі мацокамі.

Дзе ж нам было ведаць, што мур патрулюеца? Чаму менавіта гэты? Усё вельмі проста: ён занадта гладкі, каб на яго можна было ўзлезыці, такі высокі, што яго ўжыцці не пераскочыш, вельмі доўгі, а таму за рогам не схаваеся, ды да таго ж зусім белы — кожны мінак бачны, як груган на сънезе. А самае галоўнае — надта гэты мур прыдатны для «нагляднае агітацыі».

Вось так і апнуўся тут. Ну, а зараз ці магу я патэлефанаваць дадому, спа... таварыш маёр?

Рахель Хутмакер РАДЗІМА

ДЗЕ Я ЖЫЛА

— Нарэшце, — кажу я і зноў пазнаю зёлкі на попі. З таго часу, як я сышла адсюль, ня бачыла іх.

Вось зноў драўляныя яблыкі, яны растуць на гары. Вось яна ляжыць, пакрыўшыся каменем, і съпіць.

Я чакаю, што адчувае шчасце, што пачну съмяніцца, плакаць, съпяваць. Але я не съмяніся, ня плачу і я разважаю пра тое, як гэта было раней.

Вось зноў драўляныя яблыкі, вось зноў чорныя гарэхі. Я павінна была б адчуваць шчасце. Я трymаю ў руцэ драўляныя яблыкі, яны цяжкія; я думаю пра мізэрныя хмызынкі, пра вільготную зямлю, на якой я хыла апошнія гады. Я іду між каменямі і ем чорныя гарэхі, але яны больш ня съміць такім, як раней.

Гара яшчэ тут; яна съпіць. Там, дзе я жыла апошнія гады, не было гор. Я падыходжу да яе; лугі, што растуць на яе плячах, прыгожыя. Я ручаймаюць белы ды зялёны колер. Яны халодныя, як марозіва, як лёд; яны дасканала чыстыя. Там, дзе я жыла апошнія гады, вада была мутнай і павольнай, там не было неба. Тут яно адкрытае зялёныя далечыні.

Я падымамся на гару; лугі становяцца срэбнымі, драўляныя яблыкі зробленыя з золата; я вярнулася. Я моўкі стаю і разважаю.

Уесь час я ўяўляю сабе, як гэта будзе: я вяртаюся і зноў іду да гары; я съмяніся і плачу; я сяджу на гары, ем гарэхі ды съпяваю. Цяпер я сяджу на гары; неба зялёнае, ручай ледзяныя і цалкам прызрыстыя; шчасце я не адчуваю.

Зъмініцца —
— Я хачу вярнуцца туды, адкуль прыйшла; дазволь мне, — зъвітаўся я да Доны.
— Добра, ты можаш ісці, — кажа Дона. — Застаўся там, колькі захочаш.
— Калі ласка! — кажуць яны ветліва, калі я вяртаюся. Яны кажуць: вось ты і вывучылася.
— Як па-іншаму тут ўсё, — кажу я. — Гара стала чырвонай, а калісъ была белай.
— Усё, як і заўсёды, — кажуць яны. — Гара засціца такай самай, горы ж не зъміняюцца. Зъмінілася ты.
— З каменем штоўсці, — кажу я. — Хіба раней тут не было дрэваў?
— Камень застаецца такім самым, — кажуць яны.
— Тут нічога ані кропелькі не зъмінілася. Зъмінілася ты. Што яны зрабілі з табой.

Што зрабіла са мной Дона. Казала: вучыся; забрала ў сyne мае старыя вочы і замяніла іх новымі;

Ралян Жакар

50 ПРЫЧЫНАЎ, КАБ ЛЮБІЦЬ ВІТГЕНШТАЙНА

1. Бо з усіх роляў ён найбольш падабаў ролю арыстакрата-няйдахі.

2. Бо, у адрозыненне ад Гайдэгера, ён ніколі не пісаў «Хайль Гітлер» і, у адрозыненне ад Сартра ніколі ня кідаўся ў камуністы.

3. Бо ён верыў у сяброўства. Сибар — гэта чалавек, з якім можна нагаварыць кілямтры бяссансы, — казаў ён.

4. Бо прывід Ота Вайнінгера, нэрвовага самагубы, прапорка самазъянівіднасці, не адставаў ад яго аж да магілы.

5. Бо ён зрокі бацькавай спадчыны, што была б зрабіла яго адным з найпышнейшых багатыроў Эўропы.

6. Бо сярод нячастых маральных парадаў, якія ён даваў сваім вучням прырэшце, было: «Не абязжарвайце сябе ў жыцці бяз толку».

7. Бо трэ' было ж камусь вычысьціць Аўгіевы стайні інтэлектуальнаса сьвету.

8. Бо як Бэртран Расэл паведаміў яму, што мас стварыць Сусьветную арганізацыю за Мір і Свабоду, Вітгенштайн рагатніў. «А вы, мабыць, хутчэй заснавалі б Сусьветную арганізацыю за Вайну і Рабства», — пад'ядыкніў Расэл, якому абышло. Вітгенштайну прапанава прыйшлася даспадобы: «Бадай, бадай!»

9. Бо ён сцвярджала, што філёзаф не зьяўляецца грамадзянінам нікай супольнасці ідэяў, і менавіта такая крайняя адчужанаасць робіць з яго філёзафа.

10. Бо выдаўцу свайго «Лёгіка-філэзафічнага трактату» ён парадзіў прыклады да кожнай кніжкі па дзясятку чыстых аркушаў, каб чытачам было куды плюніць са злосыці, што яны нічога не зразумелі. Ён парэкамэндаваў таксама, каб на вокладцы выдрукавалі дату і дакладны час ягонага нараджэння, каб хто верыць у астралёгію мог скласці гараскоп аўтара.

11. Бо ён імкнуўся да канцэнтрацыйных лагероў хмары філэзафіі ў кроплі граматыкі.

12. Бо ён увесь час думаў сам сабе: што рабіць, калі маеш толькі вельмі адносны талент і гэты талент пачынае зьнікаць. Можа, лепш зьнікніць на пару

зь ім?

13. Бо калі яму стала вядома, што ў яго рак прастаты, яго засмуціў не дыягноз, а сцвярджаныне доктара, што існуе эфектыўнае лячэнне. «Ня маю нікага жадання жыць далей», — як па галаве даў лекару ён.

14. Бо ён казаў: «Мае развагі, быццам надпісы на аўтаматах, што прадаюць квіткі на ангельскіх вакзалах: «Is your journeу really necessary?». Яны хіба прадугледжваюць, што чалавек, скажа, прачытаўшы: «On second thoughts, no».

15. Бо ён ніколі не настіг гальштука.

16. Бо ён лічыў атамную бомбу горкай, але забвенай пілюлай.

17. Бо ён уважаў за злачынства рабіць дзяцей, будучы ў гэтым верным пасыльдёнікам Шапэнгаўера, і тлумачыў якось адной захопленай ім дзяяўчыні: нарадзіць малое, значыць выпхніць у гэты ўбогі сьвет яшчэ адно стварэнне. Ён уважаў таксама, што людзі па-любому жывуць задоўга.

18. Бо ў яго было ўсьведамленыне сваіх грахоў і не было нікай надзеі на іх адпушчэнне. Ён ня ўмёў уяўіць сабе Бога інакш, як бязылічным судзьдзём.

19. Бо ўсе формы філэзафічнай аргументацыі падаваліся яму вульгарнымі. Я не хачу пэцакаў кветку сваім бруднымі рукамі, — прызнаўся ён нейк Расэлу.

20. Бо ён задаваўся пытаннем: «Куды пераходзіць сучаснасць, стаючыся мінульм, і дзе ёсьць мінулася?» Вось адна з найбольших крыніц філэзафічнага затруднення.

21. Бо існуе няўлінае падабенства між Вітгенштайном і Тэлоніюсам Манкам. Абодвух немагчыма пераніць — занадта яны складаны, занадта асабістыя. Абодвя яны — музыкі цішыні.

22. Бо Інгеборг Бахман прысьвяціў яму дысэртацию.

23. Бо Ізабель Юлэр чытае лекцыю пра Вітгенштайна ў фільме Вэрнера Шротэра «Маліна».

24. Бо фільм Міхаэля Ганзеке «71 фрагмент храналёгіі выпадковасці» націхнёны сама філэзафія Вітгенштайна, а фільм «Вітгенштайн» Дэрэка Джармэна — яго-

най біяграфіяй.

25. Бо ён бачыў у Фройдзе аднога звялікіх эстэтычных дэміургаў сучаснасці, чалавека, які ня толькі зъяніў наша бачанье, але й дадаў нам новас вока.

26. Бо, паводле яго, у філэзафіі першым аказваецца той, хто здольны рухацца з найменшай хуткасцю. Або інакш: той, хто дасягае мэты апошнім. «Філёзафы мусіць вітацца між сабой: «Не сцяпшайся!» — сцвярджала ён.

27. Бо на запытаныні, чаму ён займаецца філэзафій, ён адказваў, што больш ні на што ня здатны і, апроч таго, філэзафствуючы, ён робіць злое толькі самому сабе.

28. Бо ў души ён пачуваўся лішнім на гэтым сьвete і яму было сорамна, што ён не наважаеца зрабіць сабе съмерць.

29. Бо ён быў з тых жа, што й Люіза Брукс, іншая прыхільніца Шапэнгаўера з школы адмаўлення. Тая прасіла людзей на дарозе паказаць ёй, як прыясці ў пекла, і паліла свае споведзі, баючыся, каб яны не ўвялі ў зман яе самую.

30. Бо лепш любіў кепскія навіны, а ня добрыя — такім чынам спраўджаўся ягоныя змрочныя перадуцьці. Сярод ягоных улюблёных цытатаў была фраза з Готфрида Келера: «Калі ўсё добра, не забываіся ні на хвіліну, што ніякіх падставаў, каб яно было добра».

31. Бо пад час адной памятнай канфэрэнцыі ён пагразіў на Карла Попэра кациобой.

32. Бо калі б не Вітгенштайн, не было бы і шэдэўру Томаса Бэрнгарда «Пляменык Вітгенштайна».

33. Бо, — лічыў ён, — абсурдна чытаць філэзафіскія артыкулы ў славутым часопісе «Mind», калі ёсьць нашмат больш зъяўстоўнай дэзэктывы ў мяккіх вокладках.

34. Бо адным з ягоных улюблёных выразаў было «Leave the bloody thing alone!» («Дай ты гэтам спакой!», «Няхай яно гарыць!»); ён вымаўляў гэтыя слова падкрасылены ўрачысту, і гэта мела азначаць прыкладна наступнае: усё добра-так, як ёсьць, і галоўнае, ня трэба спрабаваць нешта зъяніць.

35. Бо адразу пасыль лекцыяў ён кіраваўся ў найбліжшы кінататар, дзе паказвалі вэстэрн ці музичную камэдыю, і зайды сідаў на першы рад.

36. Бо ён сэвідамляў, што праца ў філэзафіі — гэта найперш праца над самім сабою. Пісаць можна толькі на tym узроўні, на якім ты сам ёсьць.

37. Бо ён вось што радзіў: «Не гуляйся з глыбінамі іншага!»

38. Бо ён казаў: «Галоўнае, не саромейся прамаўляць абсурдныя рэчы! Будзь уважлівы толькі да ўласнай абсурднасці».

39. Бо ён пагарджаў выкладаннем філэзафіі ва ўніверсітэце, кажучы: «Толькі сапраўдны цуд можа зрабіць гэту працу сумленай».

40. Бо ён па-майстэрску ўмёў не падавацца падманнай гульні прамоўленага. Дыяген адпрынёў мову філёзафаў моваю клёўнау, а Вітгенштайн падпаліў вогнішча наше філэзафічнае фанабэрый.

41. Бо ён ня зносіў папулярную філэзафію, праз якую людзям здаецца, быццам яны разумеюць тое, што разумець нязольныя.

42. Бо калі яму было ўжо за пяцьдзесяць, зь ім ўсё шчэ здараліся надтада ж закрученыя гісторыі каканьня з маладымі людзьмі.

43. Бо лічыў, што абдумваньне або спрыы абдумваньня ўласнага жыцця і цяжэйшыя, і сумленыншыя, чым развязаныне задачаў з лёгкім. Навошта быць лёгікам, калі ня быць чалавекам? — думаў ён сам сабе.

44. Бо ён быў патэнцыйным манахам, што не засталося без увагі ягонага найлепшага біёграфа, якому наканавана было звадца Monk-ам.

45. Бо ён разгнявіў Жака Дэлэза, і той, ператварыўшыся ў пракурора, звінаваціў яго ў імкненіі забіць філэзафію.

46. Бо ў Першую сусьветную ён падраджаўся добрахвотнікам на самыя небясычныя заданні. Як па-ягонаму, страх нараджаецца з памылковых поглядаў на існаваньне. У акопах ён чытаў Талстой, Шапэнгаўера і Ніцшэ.

47. Бо, паводле ягоных словаў, вырашыць праблемы філёзафаў можна толькі

Крыстафэр Леандэр

З Стакгольмскай хваробы (1997)

БЭЙКЕР-СТРЫТ БЛЮЗ*

Так і ня ведаеш нашто гэта здараецца раз-пораз. Ці па адным, ці гамузам сходзяць людзі ў магілу, і неўзабаве ніяма нікога, хто б напраўду ведаць хацеў, калі ты сабе на кашуло быў пасадзіў вось гэту пляму. І нікога, хто б напраўду ведаць хацеў, які электрацый ты прыехаў, ці хутка дадому дайшоў ад станцы, і колеру якога было тваё паліто. Ясна, што гэта ўсё — драбяза, ніяка каго вінаваціць у гэтым, але нікто па нас начамі не сумуе. Ніхто ня чуе нашага затоненага крыку. Людзі паміраюць праста, немаведама нашто, і нічога з гэтага не вынікае. І сокай ніяма.

*Знакаміты герой Артура Конан-Дойля сок Шэрлак Холмс жыў у Лёндане на Бэйкер-stryт

ЭЛЬСЕ

Там, дзе цябе ніяма, цябе ніяма зусім, і там, дзе цябе ніяма, ніяма наагул нічога. І каву нат я п'ю з твойго пагляду.

Ты выходзіш з пакоя — і ўсё жыцьцё адъходзіш з табой, бляднеюць шчокі пунсовыя каўніка, яго гаманілавасць змаўкае ў німы метал.

Ты пераходзіш на расейскую па тэлефоне — і швэдзкая ўраз вымірае як мова.

Я на іншых не гавару, затым маўчу.

Ты паварочваеш да мяне адно вуха, а другое палошчыца ў ветрах Сусьвету.

А там, як і ты, зіхаціць Млечны Шлях, — я мерзну.

І я зводжу вочы, быццам вырачаны на съмерць, скроў павекі ты мне праразаеш сузор'е — дышаль, калёсы: вось ты прыехала па мяне.

Я падаю, а ты сядзіш

ля эшафоту, спадніцу распусціўшы і

растуліўшы ногі,

і я схіляю голаў да тваіх каленяў.

3 Падводнага звана (1987)

(СОНЧНЫ АСКЕПКІ I)

Я хацеў
вам ўсё аддаць, і не аднойчы, а раз-пораз.
Як хрыбет карабля
увесь час аддае вадзе блішчыстая пэрлы.

Як у нядзелю чаіцы на прамэнадзе

падносяць радасна аздобы для капелюшоў.

Памятныя дары.

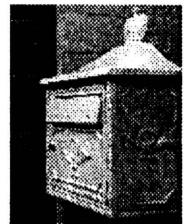
3 Шклянога цела (1990)

СУПОР МАТЭРЫЯЛАЙ

Мне падабаецца гэты кіроўца.
Ён аб'яўляе прыпынкі,
як быццам бы верыў у іхныя імёны.

Ангслерган, Варсфагтан, Лігнагатан,

Хорнстул!

Бясплатныя прыватныя абвесткі

Народны тэатральны калекту «Батлейка» шукае фундатара для аплаты апошняга году навучанья ў Польшчы сваёй сябровік мастакі. Тэл.: 278-19-88, пасцьля 18. Галіна

Польская, баўгарская мовы: пераклад якой зайдогна складанасцьці, індывідуальныя навучаны. Тэл.: 221-23-68

Мак на амбен дыск «Мроі» 1989 г. «Двасцца восьмая зорка». Сяргей. Тэл. (Вілейка): 5-78-95 (пасцьля 18)

Калі ты жадаеш даўшадца пра творчысьць гурта «Ноўы Ерусалім» ці даслаць замову на касэты, звязтайся на адрас фан-клубу «Нештег»: 220302, Менск, п/а Лясное 12-46

Здыму 1-пакаёвую кватэру з тэлефонам у Менскім раёне альбо ў Менску. Тэл.: 221-23-68

Прадаю сэрыю з 4-х марак Беларускай Народнай Рэспублікі, якія прысьвечаныя 40-годкам Слуцкага збройнага чыну. Кошт 70000 руб. Алеся Сабаленка, п/с 268, 220131, Менск. Беларусь

Гарадзенскія гурты «Deviation» і «Кальян» шукаюць паміжнае для рэптоцыяў. Тэл.: (0152) 313046, Андрэй

Прапаную больш за 70 наймененні запісаў беларускіх гуртоў, бардаў, значкі гуртоў, з нацыянальнай тэматыкай і інш. 220085, Менск, а/с 5. Тэл.: 249-08-88 (да 10 раницы), Віталь

Паслугі відзатыражаваньня. Танна, хутка. Тэл.: 213-50-41, Сяргей

Надбуду кнігі: Ул. Каракевич, т. 1; «Істория зарубежного искуства»; Ремарк «Черны обелиск». Тэл.: 249-08-88, Віталь

Спосабы: нарощаныя цягліцаў бяз «хіміі» і трэнажораў; павелічнаны росту да 8 см. Капэрта са зва/ + купон б/а. 246012, Гомель, а/с 147

Спосабы: павелічнаныя грудзей на 1-2 памеры бяз «хіміі»; змяненінныя вагі да 8 кг за 13 дзён; як кінць паліці + піц. Капэрта са зва/ + купон б/а. 246012, Гомель, а/с 147

Праца ў хатніх умовах – 8 відаў. Прыбытад да 100 \$. Навік не патрабуецца. Ад вас – капэрта са зва/ + купон б/а. 246012, Гомель-12, а/с 143

Ксэракопія, Ф-А4, 800 руб. копія. Тэл.: 253-92-26

КУПОН

Бясплатны прыватны абвесткі

Тэкст:

Імя і прозвішча

Адрас, тэлефон

Запоўніце гэты купон і мы надрукуем Вашу абвестку (як больш за 15 слоў) бясплатна. 220123, Менск, а/с 71

БЕЛАРУСКІ ХІТ-ПАРАД

за сакавік-красавік

X	XZ	Выканайца	Альбом	Выдавец
1	1	Narodny Albom	Narodny Albom	Ковчег
2	-	Made in Belarus	Made in Belarus	Vigma
3	2	NRM	Made in NRM	Vigma
4	10	Kriwi	Hei-loli	Ковчег
5	6	Мясяцівы час	Слота. Мой дом.	БМА
6	-	Новая Неба	Выбранае	Часопіс «Уши»
7	4	Палац	Дарожка	Сатис
8	-	Камэлот	Украіне талераў	Top rec.
9	-	Deviation	Х... вам!	БМА
10	-	Deviation/Кальян	Кампіляція	БМА

X – месца ў сёняшнім выпуску XZ – месца ў мінулым выпуску

Амаль незадўгая, але своеасаблівая тэнденцыя: беларуская музыка ня любіць вызначаць стылістыку, у якой выконавецца іх музыка. Звычайна ідзе адгаворка кшталту: «Мы пра гэта ня думалі», – альбо: «Наша музыка – сымбіёз розных стыліў». Беларуская музыка ў гэтым пляне ці ня самая «чыстая» зьява на сусветных уздоўбі: «Мы жывем, як хівецца; мы племя, яе плецца». Але пры гэтым мы жывем у цалкам сваім часе, існаваныне якога абуноўліваецца мінімальнай рухомасцю.

Як і чакалася, піцёра доўгахаро «Беларускага хіт-парада» стабільна сваім адзінствам: «Мясяцівы Час», «Палац», «Kriwi», «NRM», «Narodny Albom». Невялікі перамяшчэнны ў сыніце хутчэй заканамернасць, чым выпадковасць пры продаже: «Мясяцівы Час», які мае добрую мэдыйную і канцертную раскрытку ў апошнія месяцы, пачынае наюно заваёваць аудыторыю. Дарэчы, тут трэба будзе ўзгадаць пра поўнае маўчаныне «Крамы» на працягу апошняга года – публіка, якая не прыме «мroeўскі» музычны радыкалізм і празьмерную папулярнасць «NRM», аддаўшы ў свой час галасы «Краме», зараз можа паціку перасоўвацца ў лягеры «мясяцівых» – амаль акадэмічнасць музыкі, а сабалівасць вакалу саліста «Час» добра можа дапасавацца да кансерватыўнай публікі. Переход «Палацу» і «Kriwi» ўні і ўперад адпаведна таксама зразумелы: хоць гурты і ўспрымаюць як розныя праекты, але кожны з іх адчувае адказнасць за стаўную папулярнасць «Палацу» і за новых прыхільнікаў «Kriwi».

Дзяўятую і дзясятую пазыцыі займаюць гарадзенскія

БЕЛАРУСКІ КАЛЕГІЮМ

Беларускі калегіюм распачынае сваю публічную дзеянасць і запрашае ўзяць удзел ва ўрачыстым адкрыцці Калегіюму, якое адбудзеца 8 траўня б.г. а 18.00 гадзіне ў музэі Максіма Багдановіча (г. Менск вул. М. Багдановіча, 7-а).

У праграме – выступленыі заснавальнікаў, выкладчыкаў і інаўграцыйная лекцыя Алеся Разанава.

Незалежная адукацыйная й даследчая інстытуцыя Беларускі Калегіюм мае на мэце актуалізацыю беларускай і агульнаўрапейскай культурных традыцый пракаців, рэалізацыю наўуковых праектаў і публічных форм інтелектуальнай і культурніцкай дзеянасці.

У якасці адукацыйной інстытуцыі Калегіюм прыпапануе систэму дадатковага навучання, разлічанага на студэнтаў ВНУ і маладых людзей з вышэйшай адукацыяй, у трох спэцыялізацыях: філязофія/літаратура, журналістыка і найноўшая гісторыя. Навучанне будзе ажыццяўляцца шляхам правядзення систэматичных курсавых лекцыяў (для студэнтаў у Менску) і пракаціўнай дыстанцыйнай систэмы навучання, збудаванай паводле прынцыпу Адкрытага Університету.

Падрабязную інфармацыю можна атрымалі, напісаўшы на адрас: 220036 Менск, П.С. 31, альбо па тэлефоне 256-36-13 ці электроннай пошце klegium@user.unibel.by

НОВАЯ КНІГА ВЫДАВЕЦТВА «НАША НІВА»

Кніга эсэ Уладзімера Арлова «Божая кароўка з пятым аўзеню» – гэта працы ягонаі папярэдніх кнігі «Мой радавод да пятага калена». Кнігу складаюць творы, «напісаныя пасль вандровак па трох кантынэнтах. У Лёндане і Лепелі, у Гановеры, Нью-Ёрку і Празе, у полацкіх лябірінтах і на руінах Карфагену аўтар нязменна шукае беларусаў і Беларусь», – сказана ў анатацыі. Што яму ўдалося знайсці – пра гэта чытачы «НН»

ведаюць, бо большасць эсэ ў газетным варыянце друкавалася на нашых старонках. Усім астатнім застасца прачытаць (або ў перачытаць) пра гэта ў новай кнізе.

Не забудзьцеся на паштовай квітанцы ў сэктары «Для пісьмовага паведамлення» указаць назуву кнігі ўаша дакладны паштовы адрес і, калі ёсць, телефон.

Звязтацца можна праз пошту: 220085 Менск, а/с 5, Віталь Супранавіч.

Кошт	Кошт перасылкі
112.000	20.000
75.000	16.000
50.000	12.000
28.000	12.000
250.000	20.000
110.000	15.000
30.000	16.000
45.000	10.000
15.000	16.000
10.000	12.000
40.000	20.000

НАВІНКІ

Lietuvos Metrika. Kn. 4(1522-1530). – Vilnius: Vilnius universitetas, 1997.

– 664 p. ISBN 9986-19-270-6

Новы том

Мэтрыкі скла-

даеца з 4-й

кнігі Судовых справаў. Гэта ўжо

сёмая кніга Мэтрыкі, падрыхта-

ваная да друку й выдадзеная

цалкам прысьвеченая беларуска-

ўкраінскаму культурнаму дыялёгу.

Прапануецца погляд у сыштэме ка-

віленскім даследчыкамі.

ЦЕЛУВОС METRIKA (1522-1530)

ФРАГМЕНТЫ

філязофії, культуралёгії, літаратуры.

Сярэднезўра-

пейскі культурнага

агляд. – 1998, №1.

Новы нумар

ФРАГМЕНТА

філязофії, культуралёгії, літаратуры.

Сярэднезўрапейскі культурны агляд. – 1998, №1.

Гэта я

навінка но-

вага непад-

цэнзурнага друку прысьвеченая

гістарычнаму лёсу ў сёньняш-

нему дню савецкае царквы.

Сп. R. Незыўанаў. Царква і Сталін. На

правах рукапісу. –

1998.

Гэтая

навінка но-

вага непад-

цэнзурнага друку прысьвеченая